

Ο ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΤΟΥΔΙΤΗΣ ΕΝ Τῷ ΑΓΩΝΙ ΑΥΤΟΥ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ὁ ἅγιος Θεόδωρος κατὰ τὴν νεότητά του.

Τοῦ ἁγίου Θεοδώρου Στουδίτου εἶναι γνωστοὶ οἱ ἐξῆς βίοι Α΄.) «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ τοῦ τῶν Στουδίων ἡγουμένου, συγγραφεὶς πρὸς Μιχαὴλ μοναχοῦ», οὗ ἡ ἀρχὴ «Καὶ πᾶσι μὲν ἡδύς»¹. Β΄.) «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, συγγραφεὶς παρὰ Μιχαὴλ μοναχοῦ», ἀρχὴ «Πολλοὶ μὲν τῶν ἁγίων»². Γ΄.) «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίου», ἀρχὴ «Καὶ πᾶσι μὲν ἡδύς»³.

Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι βίοι εἶναι τριῶν διαφόρων συγγραφέων, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν λεπτομερειῶν, αἵτινες ὑπάρχουσιν ἢ ἐλλείπουσι παρὰ τούτῳ ἢ τῷ ἐτέρῳ βίῳ, ἐκ τοῦ διαφόρου χαρακτηρισμοῦ προσώπων τινῶν καὶ πραγμάτων καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ὕφους.

Ἄλλὰ καὶ οἱ τρεῖς βίοι φαίνονται ὡς τρεῖς ἐκδόσεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βίου. Ἐξαρτῶνται παρ' ἀλλήλων καὶ οἱ τρεῖς ὡς ἐξ ἐνὸς ἀρχετύπου, ὅπερ ἀπόλετο καὶ οὐτινος μνεῖαν ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ποιοῦνται οἱ συντάκται τῶν τριῶν βίων. Οὗτοι δὲ συνετάχθησαν μετὰ τὴν 26 Ἰανουαρίου 845, διότι ποιοῦνται μνεῖαν τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην γενομένης ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγ. Θεοδώρου Στουδίτου. Ἐπειδὴ δὲ ἀναγράφουσι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου Σωφρονίου, διοικήσαντος τὴν μονὴν κατὰ τὰ ἔτη 851—855, φαίνεται ὅτι συνετάχθησαν μετὰ τὸ 855. Ἐξ ἐνδείξεων τοῦ βίου Β΄. καταφαίνεται ὅτι οὗτος συνετάχθη μετὰ τῶν ἐτῶν 868—877. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τῶν

¹ M i g n e, 99, 113—132. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Jac. de la Baume, Opera I, Sirmondi t. V, p. 1—118, Paris, 1696.

² M i g n e, 99, 233—328. Ἀρχικὴ ἐκδ. ὑπὸ Angelo Maio, ἐν Nova Patrum Bibliot., Roma 1853, IV, 2, σ. 293—363.

³ Ἐξεδόθη ὑπὸ A. P. Dobroclonsky, Ὁ ὅσιος Θεόδωρος ὁ ὁμολογητὴς καὶ ἡγούμενος τοῦ Στουδίου, Μέρους Α΄. Ἐν Ὀδησῶ 1913 (ρωσιστί). Παράρτημα IV (ἐκ χειρογράφου τοῦ ἱβ. αἰ. Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας).

ἄλλων δὲν ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς σαφεῖς ἐνδείξεις. Ἀμφότεροι οἱ βίοι Α' καὶ Β'. φέρουσι τὸ αὐτὸ ὄνομα συγγραφέως Μιχαήλ, ἀλλὰ τίς ὑπῆρξεν οὗτος δὲν εἶναι γνωστόν. Ἦδη ὁ Λέων Ἀλλάτιος († 1669) ὀρθῶς παρατήρησεν ὅτι δὲν εἶναι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς συντάκτης ἀμφοτέρων τῶν βίων. Ἐν κώδικι περιέχοντι τὸν βίον Β'. ὑπάρχει ἡ σημείωσις «θεοῦ τὸ δῶρον καὶ πόνος Ἰωάννου», ὅθεν ἐγνωμάτευσεν ὁ Ἀλλάτιος ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ὠνομάζετο Ἰωάννης¹. Ἀλλὰ διατί νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ἀντιγραφεὺς; Ἡ Ἀγγλῆς A. Gardner ἐν τῇ μελέτῃ αὐτῆς περὶ τοῦ ἁγ. Θεοδώρου², ἀποδεχθεῖσα ἐν μέρει τὴν γνώμην τοῦ Ἀλλατίου, διετύπωσε τὴν γνώμην, καθ' ἣν συγγραφεὺς τοῦ βίου Β'. ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης ἢ ὁ Θεόδωρος Δαφνοπιίτης. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐχρημάτισεν ἔξαρχος Κων/πόλεως κατὰ τὰ ἔτη 959—960, εἶναι δὲ ἀληθὲς ὅτι κώδικές τινες τοῦ βίου Α'. φέρουσι σημείωσιν περὶ Θεοδώρου Δαφνοπιίου. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι γνωστόν ὅτι οὗτος μετὰ τὸ ἔτος 960 ἐγένετο μοναχός, πιθανῶς ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην συνέγραψε τὸν βίον. Πάντως ὁ συντάκτης τούτου ὑπῆρξε μοναχός τῆς μονῆς Στουδίου. Ὡσαύτως Στουδίτης ὑπῆρξε καὶ ὁ ἀνόνημος συντάκτης τοῦ βίου Γ'. ὡς καταφαίνεται ἐκ πολλῶν σχετικῶν φράσεων³.

Τὰς ἐκ τῶν βίων πληροφορίας ἐπιβεβαιοῦσι καὶ συμπληροῦσιν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγ. Θεοδώρου καὶ τὰ λοιπὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις νὰ ἐκθέσωμεν τὸν βίον, τὴν καθόλου δρᾶσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγ. ἀνδρός. Θὰ περιγράψωμεν μόνον τὸν ὑπὲρ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἀγῶνα αὐτοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ καὶ τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς δράσεώς του, ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν βίων καὶ τῶν ἐπιστολῶν του⁴.

¹ L. Allatii, *Diatriba de Theodoris*, ἐν A. Mañi, ἐνθ' ἄν. VI, 158.

² A. Gardner, *Theodor of Studium. His life and times*, London 1905, σ. 30 not. 1. Παρομοίαν διετύπωσε γνώμην πρότερον καὶ ὁ C. Thomas, *Theodor von Studion und sein Zeitalter*, Osnabr. 1892, σ. 22—23.

³ Dobroclonsky, ἐνθ' ἄν. 213 ἐξ. Ἴδε αὐτόθι καὶ τὴν μέχρι τοῦ 1913 σχετικὴν βιβλιογραφίαν περὶ τοῦ ἁγ. Θεοδώρου. Ἐν τῷ Β'. τόμῳ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ἐκδοθέντι ἐν Ὁδησσῷ 1913—1914 ὁ Dobroclonsky διέλαβε περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἁγ. Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου.

⁴ Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω σημειούσθωσαν καὶ αἱ ἐξῆς εἰδικαὶ πραγματεῖαι: Φιλὰρ. Βαφείδου, Προλεγόμενα εἰς τὰς κατηγήσεις τοῦ ἁγ. Θεοδώρου Στουδίτου, ἐν «Ἐκκλησιᾷ Ἀληθείᾳ» Κων/πόλεως, Α' 1880, Β' 1881 — G. A. Schneiderr, *Der heilige Theodor von Studion*, Münster 1900. — L'abbé Marin, *Saint Théodore*, Paris 1906. Τοῦ αὐτοῦ, *Les moines de Constantinople depuis la fondation de la ville jusqu'à la mort de Photius (330—898)*, Paris 1897. — N. Grossou, Ὁ ὅσιος Θεόδωρος Στουδίτης, Κίεβον 1907 (ρωσιστ.). — J. H. Hauser, *St. Theodor Studite. L'homme et l'ascète*. Roma (Orientalia Christiana VI. 1) 1926. — Max Herzog zu Sachsen, *Theodor von Studion*, 1929.

Ὁ Θεόδωρος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τέλει τοῦ 759 ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 760. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Φωτεινὸς κατεῖχε θέσιν δημοσίου ταμίου ἐν Κων/πόλει καὶ ἦτο εὐκατάστατος¹, διὰ δὲ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θεοκτίστης συνεδέετο πρὸς περιφανεῖς οἰκογενεῖας τῆς Κων/πόλεως ὁ Θεόδωρος². Πολλοὶ συγγενεῖς αὐτοῦ κατεῖχον ἀνώτατα τοῦ κράτους ἀξιώματα, ἡ δὲ ἐξαδέλφη αὐτοῦ Θεοδότη ἦτο κουβικουλαρία τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης³. Ὁ Θεόδωρος, πρᾶντον τῶν τεσσάρων τέκνων τοῦ Φωτεινοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, ἔτυχεν εὐσεβοῦς ἀνατροφῆς ἐν τῇ πατρικῇ οἰκογενεῖα ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν ἰδίως τῆς μητρὸς Θεοκτίστης⁴, ἧς ὁ ἀδελφὸς Πλάτων ἔζη τότε ἀσκούμενος ἐν τῇ παρὰ τὸν Ὀλυμπον τῆς Βιθυνίας μονῇ τῶν Συμβόλων, παρὰ πάντων διὰ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου τιμώμενος⁵. Διὰ τὸν Θεόδωρον ἡ μήτηρ αὐτοῦ ὑπῆρξε «διτοτόκος», «διμήτηρ», ὡς αὐτὸς ἐκφραστικώτατα ἔλεγε μετὰ συγκινήσεως ἀναμνησκόμενος τῶν πρὸς ἠθικὴν αὐτοῦ ἀγωγήν καὶ θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν τῆς μητρὸς μεριμνῶν. Ἐτυχε δὲ καὶ παιδείσεως μεγάλῃς παρὰ διαφόροις διδασκάλοις, διὰ τῆς ἐκτίκτου αὐτοῦ εὐφυΐας καὶ φιλοπονίας εἰς συντόνους ἐπιδοθεῖς μελέτας καὶ ἑαυτὸν ἀναπτύξας. Πάντως δὲ μεγάλην ἡσκησεν ἐπὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐπίδρασιν καὶ ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος Πλάτων⁶.

Ἦτο δεκαεξαέτης ὁ Θεόδωρος περίπου, ὅτε μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Ε΄. (740—775) τὴν ἀρχὴν καταλαβόντος τοῦ Λέοντος Δ΄. (775—80) ἤρξατο ἡ πρώτη κατὰ τῆς πρὸς καιρὸν ἐπικρατησάσης εἰκονομαχίας ἀντίδρασις. Σωρηδὸν ἐπανήρχοντο οἱ ἐξόριστοι μοναχοὶ εἰς τὰς ἐν Κων/πόλει μονάς. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπὸ τοῦ παρὰ τὸν Ὀλυμπον ἀναχωρητηρίου μετέβη ἐκεῖ, τὴν γενικὴν προκαλέσας προσοχὴν, καὶ ὁ θεῖος τοῦ Θεοδώρου Πλάτων. Οἱ λόγοι αὐτοῦ ἐνεποιοῦν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νεαροῦ Θεοδώρου. Ὅτε δέ, θανόντος τοῦ βασιλέως Λέοντος, τὴν ἀρχὴν ὡς κηδεμὸν τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ΄. (780—97) κατέλαβεν (ἀπὸ τῆς 8 Σεπτεμβρίου 780) ἡ μήτηρ αὐτοῦ Εἰρήνη καὶ ἤρξατο τὸ ὑπὲρ τοῦ μοναχισμοῦ ρεῦμα συμπαρασύρον τὰς ἀριστοκρατικὰς τῆς Κων/πόλεως οἰκογενεῖας, ὀλόκληρος ἡ πατρικὴ οἰκογένεια τοῦ Θεοδώρου πωλῆσασα τὰ

¹ Βίος Α, 1. Β, 2. Γ, 1.

² Θεοδώρου, Ἐπιστ. Α, 44. Βίος Α, 18. Γεωργίου Ἀμαρτωλοῦ, Χρονικόν, Migne, 110, 257.

³ Ἐπιτάφιος εἰς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, Migne, 99, 884.

⁴ Ch. Diehl, Figures byzantines, σ. 111, 132. O. Hermann, Theoktista aus Byzanz, die Mutter zweier Heiligen, Friburg 1919.

⁵ Θεοδώρου, Ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα τὸν ἑαυτοῦ πνευματικὸν πατέρα, Migne, 99, 804 ἐξ.

⁶ Dobroclonsky, Ἐνθ' ἀν. Α, 291 ἐξ. Hausheer, Ἐνθ' ἀν. 4 ἐξ.

υπάρχοντα αὐτῆς καὶ τοῖς πτωχοῖς δωρήσασα, τοὺς δούλους δὲ καὶ τὰς δούλας ἀπολύσασα, προσῆλθε περὶ τὸ 781 εἰς τὸν μοναχικὸν βίον. Ὡς τόπον ἀσκήσεως ἐξέλεξε τὸ Βοσκύτιον καλούμενον, παρὰ τὸ χωρίον Σακκουδίων ἢ Σακκουδεῶν, οὐ μακρὰν τῆς Προύσης, ὅπου ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Φωτεινὸς εἶχε κτῆμα. Ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ ἰδρῦσῃ ἴδιον μοναστήριον, οὗτινος τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ὡς ἡγούμενος ὁ Πλάτων, ἐν τέλει τοῦ 782 ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 783, ἀφ' οὗ ἔτους κυρίως θεωρεῖται ὑπάρχουσα ἡ Μονὴ Σακκουδίωνος¹. Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ἔζησαν κατ' ἀρχὰς ὁ πατὴρ καὶ οἱ ἄρρενες συγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου μετ' αὐτοῦ, τῆς μητρὸς μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Θεοδώρου καὶ τινος ἄλλης συγγενοῦς ἐν ἰδίῳ κελίῳ ἔξω τῆς μονῆς Σακκουδίωνος διαμεινασῶν. Εἰς τὴν νέαν δὲ ταύτην μονὴν ἔκ τε τῆς τῶν Συμβόλων καὶ ἐξ ἄλλων Μονῶν πολλοὶ προσέτρεξαν.

Ἐπὶ τὴν ἄμεσον δὲ τοῦ Πλάτωνος χειρωγωγίαν ἐτάχθη ὁ Θεόδωρος, μετὰ τοῦ διακρίνοντος αὐτὸν ἔκτοτε ἁγίου ἐνθουσιασμοῦ ἐπιληφθεὶς τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ τελειώσεως. Ἐν βραχυτάτῳ δὲ χρόνῳ τοιαύτην ἐξέχουσαν κατέλαβε θέσιν μετὰ τῶν συμμοναστῶν, ὥστε ἤρξατο ἐπιδρῶν οὐ μόνον ἐπ' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν Πλάτωνα ἑα. Διότι λίαν ἐγκαίρως ἐξεδηλώθη τὸ διοργανωτικὸν αὐτοῦ πνεῦμα καὶ ἡ τάσις πρὸς μεταρρυθμίσειν τοῦ μοναχικοῦ βίου κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ ἄλλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων. Τούτου δ' ἔνεκα ἡ ἐσωτερικὴ τῆς μονῆς Σακκουδίωνος ζωὴ προσέλαβεν ἀμέσως ἀλλοίαν ὄψιν, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας μοναχῶν τινων μεταρρυθμισθεῖσα, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῆς ἤρξαντο καὶ ἄλλαι μοναὶ μιμούμεναι².

Μετὰ μικρὸν συνήρχετο ἡ Ζ'. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐν ἣ ὡς ἡγούμενος τῆς μονῆς Σακκουδίωνος παρεκάθησε καὶ ὁ Πλάτων, ὅστις, κατὰ τὸν Θεόδωρον, ἦπιον ἔχων τὸν χαρακτήρα, «ἠδὺν τὸν λόγον, ἠδύτερον τὸν τρόπον», συνειργάσθη, πιθανῶς, μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ταρασίου ἐν τῇ Συνόδῳ, μὴ συμμεριζόμενος τὰς εἰς τὰς ἀκρότητας ἀποκλινούσας τῶν ἁγαν ζηλωτῶν γνώμας, καὶ ἐβοήθησε τὸν ἀγῶνα τῆς Εἰρήνης ὑπὲρ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων³. Μετὰ τὴν Σύνοδον, περὶ τὸ ἔτος 789—790, ἐχειροτονήθη ὁ Θεόδωρος ὑπὸ τοῦ Ταρασίου Πρεσβύτερος καὶ ἐξηκολούθησε τὸν αὐστηρὸν ἀσκητικὸν βίον, παραδιδόμενος εἰς ἀδιαλείπτους προσευχάς, κοιμώμενος μίαν μόνην ὥραν κατὰ τὸ μεσονύκτιον, μελετῶν, νηστεύων. Διὰ τῆς ἐντεταμένης ἐκείνης ἀσκήσεως ἀπέκτησε σιδηρὰν θέ-

¹ Βίος, Α, 6. Β, 5.

² Dobroclonsky, "Ενθ' ἀν. 1, 317 ἔξ.

³ Mansi, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio XII, 951 ἔξ. XIII, 758 ἔξ.

λησιν, γενναιοτάτον καὶ ἀδάμαστον χαρακτῆρα, ἀδούλωτον φρόνημα, πνευματικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, περιφρόνησιν πρὸς τὰ τοῦ κόσμου τερπνά, ἀκοίμητον πόθον πρὸς τὴν ἠθικὴν τελειότητα, ἀνένδοτον ἐπιμονὴν εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγῶνας. Ἐνδεδεχὴς μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ φιλολογίας κατέστησαν αὐτὸν εὐρυμαθέστατον, καθυπέρτερον τῶν συγγρόνων αὐτοῦ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, ἔτι δὲ πλέον βαθεῖα μελέτη καὶ σύντονος παρακολούθησις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῶν κινήσεων τῆς ψυχῆς προσεπόρισαν αὐτῷ μεγάλην πείραν καὶ παιδαγωγικὴν ἱκανότητα. Ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σακκουδίωνος ἀπεδίδοτο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μεγάλη ἀληθῶς προσωπικότης, ἀνθρωπος ἀδαμαντίνου χαρακτῆρος, ὅστις ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ.

Ὁ ἡγούμενος Πλάτων, βλέπων τὴν τοιαύτην ραγδαίαν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνεψιοῦ, πολλάκις αὐτὸν παρεκάλεσε ν' ἀναδεχθῆ τὴν ἡγουμενείαν. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος, ἐκ μετριοφροσύνης, διαρρήδην ἤρνεϊτο, ἕως οὗ ἀσθενήσας ποτὲ ὁ Πλάτων παρεκάλεσε τὴν ἀδελφότητα τῆς μονῆς νὰ ἐκλέξῃ διάδοχον. Μιᾶ φωνῇ ἐξελέγη ὁ Θεόδωρος, ἀναγκασθεὶς, τέλος, τῷ 794 νὰ δεχθῆ τὴν ἡγουμενείαν.

Ἄλλὰ κατείχετο ὑπὸ τοῦ φόβου μήπως ἀστοχήσῃ. Διότι, ὡς ὁ ἴδιος ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς καὶ ταῖς Κατηχήσεσιν αὐτοῦ περιγράφει, ἤθελε τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς ἀληθῆ πατέρα τῆς ἐν αὐτῇ ἀδελφότητος, πνευματικὸν φρουρὸν ἀνύστακτον, χειραγωγὸν αὐτῆς πρὸς τὸν οὐρανόν, μεσίτην μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ θεοῦ, ἀντιπρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐν μέσῳ αὐτῆς, περὶ πασῶν αὐτῆς τῶν ἀναγκῶν μεριμνῶντα, ἔργῳ καὶ λόγῳ διδάσκοντα, διευθύνοντα καὶ ρυθμίζοντα τὴν συνειδήσιν τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἡρίθμει τότε ἡ μονὴ Σακκουδίωνος περὶ τοὺς ἑκατὸν μοναχοὺς, ἕκαστος τῶν ὀποίων εἶχεν ἀνάγκην ἰδιαιτέρας ποιμαντικῆς μερίμνης παρὰ τοῦ ἡγουμένου, ὅστις ὄφειλε νὰ εἶνε δι' αὐτοὺς τέλειον ὑπόδειγμα ἀρετῆς, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπὲρ αὐτῶν ἐργαζόμενος. Ὁ Θεόδωρος καὶ τότε καὶ ὕστερον συνησθάνετο ἑαυτὸν κατώτερον τοῦ ιδεώδους τοῦ ἡγουμένου ὅπως αὐτὸ διέγραφε. Τὸ ἐκ μετριοφροσύνης ὁμως τοῦτο πηγάζον συναίσθημα ἐπηύξανε τὸν ζῆλον αὐτοῦ. Καὶ ἤρξατο μὲν ἐφαρμόζων τὰς ἰδέας αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ Σακκουδίωνος ἅμα τῇ ἀναλήψει τῆς ἡγουμενείας, ἀλλὰ μετὰ διετίαν διεκόπη τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἔνεκα τῶν ἐξῆς γεγονότων.

Ἐξέγερσις τῶν μοναχῶν κατὰ τοῦ ἀθέσμου γάμου τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ'.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ΣΤ' μεμνηστευμένος ὄν πρότερον τὴν θυγατέρα τοῦ Καρόλου Μ. Ροτρούδην (Ἐρυνθῶ), κατὰ Νοέμβριον τοῦ 788 συνεζεύχθη τὴν Ἀρμενίδα Μαρίαν, ἣν καὶ ἄκων ἐδέχθη καὶ μετὰ τὸν

γάμον δὲν ἠγάπησεν, ἀκόλαστος ὢν καὶ εἰς ἄκρον ἰδιότροπος. Ἦρξατο δὲ καὶ ἀπεχθανόμενος αὐτὴν ἕνεκα σχέσεων ἀθεμίτων μετὰ τῆς κουβικουλαρίας τῆς βασιλίσης μητρὸς αὐτοῦ Θεοδότης. Τοῦτου ἕνεκα μετὰ ἐξαετίαν ἀπεφάσισε νὰ διαζευχθῆ αὐτὴν, παροτρυνόμενος, ὡς λέγουσιν οἱ χρονογράφοι, καὶ ὑπὸ τῆς βασιλίσης, θελοῦσης, δῆθεν, νὰ ἐκθέσῃ τὸν υἱὸν αὐτῆς εἰς τὸν λαόν¹. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μαρία δὲν ἔστεργε τὸ διαζύγιον, κατεσκευαυμένη ὑπὸ τοῦ συζύγου ὅτι ἐζήτησε νὰ δηλητηριάσῃ αὐτόν². Ἄλλ' ὁ Πατριάρχης Ταράσιος, μὴ πιστεύων τὰς ἀσυστάτους συκοφαντίας, ἀπέστεργε καὶ αὐτὸς νὰ συναινέσῃ εἰς νέον παράνομον τοῦ βασιλέως γάμον, ἕως οὗ διὰ τῆς βίας κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 795 ἡ ἀτυχῆς Μαρία ἐγένετο μοναχί, ἐγκαταβίωσασα ἐν τῇ ὑπ' αὐτῆς ἰδρυθείσῃ Μονῇ τῶν «Δεσποινῶν»³. Κατ' Αὐγουστον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ βασιλεὺς ἐμνηστεύθη ἐπισήμως τὴν Θεοδότην καί, τέλος, κατὰ Σεπτέμβριον ἐνυμφεύθη αὐτήν. Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ Πατριάρχου καὶ ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτοῦ, ἐτέλεσεν ἀυλοκόλαξ τις ἱερεὺς, ὁ Οἰκονόμος τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἠγούμενος τῆς μονῆς τῶν Καθαρῶν Ἰωσήφ⁴. Οὐχ ἦττον ὁ Πατριάρχης δὲν ἐτιμώρησε τὸν Ἰωσήφ, ἀλλὰ διεμαρτυρήθη ἀμέσως κατὰ τοῦ παρανόμου γάμου πρὸς ἕξοικονόμησιν τῶν πραγμάτων, διότι ὁ παράλογος βασιλεὺς ἠπέλλει νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰκονομαχίαν. Φέρεται μάλιστα εἰπὼν ὁ βασιλεὺς, «εἰ μὴ τοῦτο γένηται, τοὺς ναοὺς τῶν εἰδώλων ἀνοίγω»⁵. Ἄλλως τε εἶχε διατάξει ὁ βασιλεὺς τὸν περιορισμὸν τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν παρακολούθησιν τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ὑπὸ κατασκόπων, συνέπραττε δὲ μετὰ τῆς μερίδος τῶν εἰκονομάχων, διεξαγωγῆς πόλεμον κατὰ τῆς ὀρθοδόξου μερίδος, ἣς ἠγεῖτο ἡ βασίλισσα Εἰρήνη. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀτιθάσσου υἱοῦ βασιλέως παρήχθησαν σφοδραὶ ἀντιθέσεις συνεπαγόμεναι ἄφικτον ρῆξιν. Δυστυχῶς δ' ὁ παράνομος τοῦ βασιλέως γάμος ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ καὶ ταραχὴν μεγάλην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Διότι τὴν

¹ Θεοδώρου. Ἐπιστολαί, Β, 181. 218. Ζωναρά, Περὶ Μαρίας βασιλίσης, ἔκδ. Χ. Λόπαρεν, «Βυζαντινὰ Χρονικά» IV, 1897, σ. 350. Diehl, Figures byzantines, Paris 1906, σ. 81—104. Κ. Παπαρηγόπουλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη) Γ, β, σ. 136 ἔξ.

² Θεοφάνους, Χρονογραφία σ. 469—471. Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν, Migne, 110, 965—968. Γεωργίου Κεδρηνοῦ, Χρονικόν, Migne, 121, 908. Ζωναρά, Χρονικόν, Migne, 134, 1349—1352.

³ Σύνοψις χρονικῆ παρὰ Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη Ζ', 128.

⁴ Ἰγνατίου, Βίος Ταρασίου, ἔκδ. de Boor, σ. 412. Βίος Θεοδώρου Στουδίτου, Α, 19. Β, 14. Γ, 19. Θεοδώρου, Ἐπιστολαί, Α, 22. 25. 30. Περὶ τῆς μονῆς τῶν Καθαρῶν, Μαρίη, Ἐνθ' ἄν. σ. 27. 76.

⁵ Γεωργίου Κεδρηνοῦ, Migne, 122, 908. Περὶ Ταρασίου καὶ Νικηφόρου τῶν ἐν ἁγίοις Πατριαρχῶν, Migne, 99, 1849.

ἀνοχήν τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν σιωπὴν αὐτοῦ ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι παρεξηγήσαντες οἱ μοναχοί, ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτοῦ, θέλοντες τὴν αὐστηροτάτην τῶν κανόνων ἐφαρμογὴν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη μερὶς τῶν ζηλωτῶν μοναχῶν ἠγνόει τὴν «οἰκονομίαν», οὔτε ἤθελε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπειλὰς τοῦ βασιλέως. Προὔκειτο περὶ παρανόμου γάμου, ὅθεν ὄφειλεν ὁ Πατριάρχης ἀμέσως καὶ ἐπισήμως νὰ καταδικάσῃ αὐτόν. Ἡ σιωπὴ αὐτοῦ ἐξελαμβάνετο ὡς συναίνεσις. Οἱ ζηλωταὶ ἀνέξεσαν παλαιὰν πληγὴν τῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην ἀντιθέσεως, ἐξ ἀφορμῆς τῆς σιωπῆς αὐτοῦ ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι, ἐπὶ κεφαλῆς δ' αὐτῶν ἴσταται νῦν ὁ ἠγούμενος τῆς μονῆς Σακκουδίωνος Θεόδωρος μετὰ τοῦ θείου αὐτοῦ Πλάτωνος, ὧν ἔντονος ἠκούσθη ἡ κατὰ τοῦ Πατριάρχου διαμαρτυρία¹.

Ἡ νέα βασίλισσα Θεοδότη ἦτο ἐγγυτάτη συγγενὴς τοῦ Θεοδώρου ἐκ μητρὸς, καὶ πᾶς ἄλλος ἐξ οἰκογενειακοῦ συμφέροντος ἠδύνατο νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ βασιλικοῦ γάμου, ἀνώτερος ὅμως ὧν παντὸς ἐπιγείου συμφέροντος ὁ Θεόδωρος παρέστη εἰς μέσον ἀμείλικτος τῆς παρανομίας ἐλεγκτὴς καὶ τῆς ἀληθείας ἀνένδοτος πρόμαχος. Μετὰ πολλὴν τοῦ ζητήματος μελέτην σχηματίσας ἀκράδαντον πεποίθησιν, διεκκήρυξε τὴν παρανομίαν. Ἐφρόνει ὅτι οἱ κανόνες τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἀπολύτως ὑποχρεωτικοὶ καὶ ὅτι δέον παρ' ἀπάντων νὰ τηρῶνται μετ' ἀκριβείας. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἐκδώσῃ κανόνας καὶ νόμους ἀντιθέτους πρὸς τοὺς τῆς ἐκκλησίας. Ἡ δὲ «οἰκονομία» δὲν δύναται ν' ἀνατρέπη αὐτήν. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ διεζεύχθη καὶ συνεζεύχθη παρανόμως ὑπόκειται λοιπὸν τοῖς ἐπὶ μοιχείᾳ ἐπιτιμίοις, ὁ δὲ στέψας αὐτὸν Ἰωσήφ δέον νὰ καθαιρεθῆ. Ἐνοχος δὲ κρίνεται καὶ ὁ Πατριάρχης Ταράσιος ὡς ἀνεχθεὶς τὰς παρανομίας ταύτας.

Ὁ Θεόδωρος τούτων ἔνεκα διαμαρτυρηθεὶς διέκοψε πᾶσαν ἐπικοινωνίαν καὶ πρὸς τὸν Ἰωσήφ καὶ πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ πρὸς τὸν βασιλέα. Ὁ τελευταῖος οὗτος προσεπάθησε διὰ διαφόρων προσώπων ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν Θεόδωρον. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ἡ νέα βασίλισσα Θεοδότη, ὡς συγγενὴς αὐτοῦ. Ἀλλὰ μάτην. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 796 μετέβη ὁ βασιλεὺς εἰς Προῦσαν ἐπὶ τῇ προφάσει χρήσεως λουτρῶν, ἐλπίζων νὰ συναντήσῃ τὸν Θεόδωρον ἢ τὸν Πλάωνα. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σακκουδίωνος ἐνεφανίσθη νὰ χαιρετίσῃ αὐτόν. Μαθὼν δ' ὁ βασιλεὺς ὅτι ἐκ τῆς Θεοδότης ἀπέκτησεν υἱόν, ἔσπευσε κατὰ Ὀκτώβριον νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Κων/πολιν. Ἀποφασίσας νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀντιδρῶντας μο-

¹ Ἴδε γενικῶς ἐπιστολάς Θεοδώρου, Α, 4. 21. 26. 28. 31. 36. 38. 50. Β, 191. 201 καὶ ἄλλας, ὡς καὶ τοὺς βίους Θεοδώρου. Θεοφάνους, Χρονογραφία, 470 ἐξ.

ναχούς, κατέδειξε μεγάλην σκληρότητα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμψη τὸ ἀδούλωτον φρόνημα αὐτῶν.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως τῷ 797 ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν μονὴν Σακκουδίωνος ὁ ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς Βαρδάνιος καὶ ὁ κόμης τοῦ θέματος Ὀψικίου μετ' ἱππικοῦ, συλλαβόντες δὲ τὸν Πλάτωνα ἀπήγαγον εἰς Κων/πολιν. Τὸν Θεόδωρον καὶ τινὰς ἄλλους τῶν πρωτευόντων μοναχῶν μετὰ φρικαλέαν μαστίγωσιν ἀπήγαγον εἰς Θεσσαλονίκην, ἐκδιώξαντες πάντας τοὺς λοιποὺς ἐκ τῆς μονῆς Σακκουδίωνος. Διὰ διατάγματος τοῦ βασιλέως ἀπηγορεύθη αὐστηρῶς νὰ περιποιηθῆ τις ἢ φιλοξενήσῃ τοὺς ἐξορίστους. Ὁ Θεόδωρος μικρὸν πρὸ τῆς ἀπαγωγῆς συνηντήθη μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θεοκτίστης, μεγάλως δὲ κατέθλιπεν αὐτὸν ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ διάλυσις τῆς ἀδελφότητος τῆς μονῆς Σακκουδίωνος.

Εἰς Θεσσαλονίκην τῇ 25 Μαρτίου 797 ἀφικόμενος¹ ὠδηγήθη πρὸ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως καὶ πρὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, οἵτινες μετὰ συμπαθείας ἀπεῖδον πρὸς αὐτόν. Ἀλλὰ συνεπέα τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς ἐνέκλεισαν αὐτὸν εἰς στενὴν τινα φυλακὴν μόνον, ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς συνοδοὺς αὐτοῦ, ἀλλαγοῦ μεμονωμένως. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὑπέμεινεν ἀγογγύτως τὰς στενοχωρίας καὶ θλίψεις τῆς ἐξορίας, ἐπιτιμώμενος εἰς τὰς συνήθειαι αὐτῷ ἀσκήσεις, εἰς ἀδιάλειπτον προσειχὴν καὶ μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Δυσχερεστέρα ὑπῆρξεν ἡ θέσις τοῦ Πλάτωνος ἐν Κων/πόλει. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς προσεπάθησε νὰ μεταπέσῃ αὐτόν, ἀλλὰ μὴ πειθόμενον διέταξε νὰ ἐγκλείσωσιν ἐν τῇ φυλακῇ τῶν ἀνακτόρων, ὑπ' αὐστηροτάτων περιορισμῶν, ἐν στενωτάτῳ δωματίῳ, ἐν τῷ ὀποίῳ ἔζη ὡς ἐν τάφῳ. Ἐκεῖ ἐγένετο καὶ ἄλλη ἀπόπειρα νὰ μεταπεισθῆ ὁ Πλάτων ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' ἀνένδοτος μέχρι τέλους παρέμεινεν ὁ ἀγωνιστὴς τῆς ἀληθείας². Εἰς Κων/πολιν μετέβη ἡ μήτηρ τοῦ Θεοδώρου ὅπως συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῶν διωκομένων καὶ ἐξορίστων μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ αὕτη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἐφυλακίσθη ἐπὶ 30 ἡμέρας, ὑποστῆσα μυρίας κακονυχίας³.

¹ Ἀναμφιβόλως ὁ Θεόδωρος ἀφίκετο εἰς Θεσσαλονίκην τῇ 25 Μαρτίου (Ἐπιστολὴ Α, 3), ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἔτος ὑπάρχει διαφωνία μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων, τινῶν μὲν δεχομένων τὸ 795, ἑτέρων δὲ τὸ 796 καὶ ἄλλων τὸ 797. Τὸ τελευταῖον φαίνεται ἀκριβέστερον, Ἠρβλ. S c h a r t z l o s e, Der Bilderstreit. Ein Kampf der griech. Kirche um ihre Eigerart und ihre Freiheit, Gotha, 1890, σ. 1. G r o s s o u, "Ἐνθ' ἀν. σ. 36. D o b r o c l o n s k y, "Ἐνθ' ἀν. I, 379. 380.

² Θεοδώρου Στουδίτου, Ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα, 28. 29. Ἐπιστολὴ Β, 218.

³ Θεοδώρου, Ἐπιτάφιος εἰς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, 10.

Πόσον δὲ δίκαιος ἦτο ὁ ἀγὼν τῶν ζηλωτῶν μοναχῶν ἀπεδείχθη λίαν ταχέως, διότι πλεῖστοι ἐμιμήθησαν τὸν παρανομήσαντα βασιλέα, προέκυψε δὲ ἡ κοινωνικὴ ἔκλυσις¹. Τοῦτου ἕνεκα ὁ ἀγὼν τῶν ζηλωτῶν μοναχῶν κατὰ τῆς πράξεως τοῦ βασιλέως προσέλαβε χαρακτηριστὰ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Κατηγορεῖτο δ' ὁ πατριάρχης Ταράσιος, διότι διὰ τῆς οἰκονομίας, μεθ' ἧς ἠνέχθη τὴν παρανομίαν τοῦ βασιλέως, ἔβλαψε τὴν τε ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινωνίαν². Τοιοῦτος ἀγὼν τῶν ζηλωτῶν μοναχῶν ἐπηύξησε τὰς πρὸς αὐτοὺς συμπαθείας τῆς κοινωνίας, ἡ ἀρξαμένη δὲ κοινωνικὴ ἔκλυσις καὶ παραλύσεις τῶν ἡθῶν προὐκάλει γενικὴν διαμαρτυρίαν, ἀπευθυνομένην κυρίως κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως.

Πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους συμπαθῶς ἐφέρετο ἡ βασίλισσα Εἰρήνη, ἧς ἡ πολιτικὴ μερὶς ἐνισχύετο καὶ ἐκ τῆς ἄλλης περὶ τε τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ πολεμικὰ τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ'. ἀνικανότητος, ἰδίως ἐν τοῖς κατὰ τῶν Βουλγάρων πολέμοις ἐκδηλωθείσης. Ἀποτέλεσμα τῆς κορυφωθείσης κατ' αὐτοῦ δυσαρεσκείας ὑπῆρξε, δυστυχῶς, ἡ κατ' Αὐγουστον τοῦ 797 ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῆς Κων/πόλεως γενομένη ἐκτύφλωσις αὐτοῦ, μεθ' ἣν ἡ Εἰρήνη ἀνέλαβε τὴν μοναρχικὴν ἐξουσίαν μετὰ τριετίαν διανοηθεῖσα νὰ συζευχθῇ τὸν νέον τῆς Δύσεως αὐτοκράτορα Κάρολον Μ.

Ἐκ τῶν πρώτων διαταγῶν τῆς Εἰρήνης ὑπῆρξεν ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐγκαθειρμένων μοναχῶν καὶ ἡ εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδος τῶν ἐξορίστων, ἰδίως δὲ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Θεοδώρου. Ἐνθερμος ὑποδοχὴ ἐγένετο εἰς αὐτούς, ὁ δὲ Πατριάρχης Ταράσιος, ἀπαλλαγείς τῆς ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ'. καταπίεσεως καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ περαιτέρω οἰκονομία ἐπὶ τοῦ προκληθέντος ζητήματος ἐκ τοῦ παρανόμου γάμου οὐδένα πλεον εἶχε λόγον, ἐπιθυμῶν δ' ἅμα καὶ νὰ συμβιβασθῇ, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης, μετὰ τῶν μοναχῶν, ἐκήρυξεν ἄκυρον τὸν μετὰ τῆς Θεοδότης δεῦτερον γάμον τοῦ Κωνσταντίνου καὶ καθήρσε τὸν ἐκτελέσαντα αὐτὸν Ἰωσήφ. Ταυτοχρόνως ὁ Πατριάρχης ἐξήγγησε μὲν τοὺς λόγους, δι' οὓς μετεχειρίσθη μέχρι τοῦδε τὴν «οἰκονομίαν», ἀλλ' ἐδήλωσεν ὅτι καλῶς ἐπολιτεύθησαν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Θεόδωρος διαμαρτυρηθέντες κατὰ τῆς παρανομίας. Τοῦτο ἀποκατέστησε τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν μοναχῶν πρὸς τὸν Πατριάρχην³.

¹ Θεοδώρου, Βίος, Α, 19. Β, 14. Γ, 19. Ἐπιστολὴ Β, 218. Ἰγνατίου, Βίος Νικηφόρου, 160.

² Θεοδώρου, Ἐπιτάφιος εἰς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, 10. Ἐπιστολὴ Α, 43. Θεοδώρου, Βίος, Α, 20. Β, 15. Γ, 20.

³ Θεοδώρου, Ἐπιστολὴ Α, 21. 22. 30. 31. 32 καὶ ἄλλ. Θεοδώρου, Βίος, Β, 18. Α. 26. Ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα, 39.

Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Θεόδωρος ἐπέστρεψαν εἰς τὴν μονὴν Σακκουδίωνος, εἰς ἣν συνέρρευσαν οὐ μόνον οἱ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκδιωχθέντες ἐξ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐξ ἄλλων μονῶν ἐπιθυμοῦντες νὰ μονάσωσιν ἐν τῇ δοξασθείσῃ μονῇ. Ἡ ἀδελφότης ὅμως αὐτῆς μετὰ ἓν ἔτος πάλιν διελύθη. Διότι οἱ Ἄραβες κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας αὐτῶν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς μικρασιατικὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, τῷ 798 προεχώρησαν μέχρι τῆς Βιθυνίας¹. Τοῦτου ἕνεκα οἱ τῆς μονῆς Σακκουδίωνος μοναχοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσιν αὐτὴν καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς Κων/πολιν. Ἡ βασίλισσα Εἰρήνη ἐδέχθη αὐτοὺς εὐμενέστατα, παραχωρήσασα αὐτοῖς πρὸς διαρκῆ διαμονὴν τὴν περιάκουστον ἔκτοτε γενομένην μονὴν τοῦ Στουδίου.

Ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου.

Κατὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα ὁ Ρωμαῖος πατρῷκος Στουδῖος μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵδρυσεν ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ γωνίᾳ αὐτῆς, ἐν Ὑψωμαθείοις, ναὸν εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ, παραχωρήσας αὐτὸν εἰς τοὺς «ἀκοιμήτους», ἕνεκα τῶν ἀδιαλείπτων αὐτῶν προσευχῶν οὕτω καλουμένους μοναχοῦς, οἵτινες κατοικήσαντες παρ' αὐτὸν ἵδρυσαν τὴν φερώνυμον μονὴν τοῦ Στουδίου².

Αὕτη λίαν ταχέως προήχθη καὶ διὰ τῶν πλουσίων χορηγιῶν τοῦ Στουδίου καὶ διὰ τῆς προσελύσεως πολλῶν μοναχῶν. Ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας οἱ Στουδίται κατεδιώχθησαν, νέον δὲ διωγμὸν ὑπέστησαν καὶ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ'. οὕτως, ὥστε κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν περίοδον ἡ μονὴ ἦτο ἔρημος. Ταύτην παραλαβὸν ὁ Θεόδωρος ὡς ἡγούμενος τῶν μετοικισθέντων μοναχῶν τῆς ἐγκαταλειφθείσης μονῆς Σακκουδίωνος ἐδόξεσε, ἔκτοτε δὲ Στουδίτης ἐπωνομάσθη.

Πλήθος μοναχῶν ποσέτρεξεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου, ἵνα ταχθῆ ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τοῦ Θεοδώρου, ὅστις μεγάλας κατέβαλε προσπάθειας πρὸς οικονομικὴν τῆς μονῆς ἐπάρκειαν. Πρὸς τοῦτο ὁ Θεόδωρος οὐ μόνον ἐξηκριβώσε τὰ παλαιὰ κτήματα αὐτῆς καὶ ἐπηύξησεν αὐτὰ διὰ νέων, ἀλλὰ διέταξεν ὅπως πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ ἐργασίαι γίνωνται ὑπ' αὐτῶν τῶν μοναχῶν. Ὑπῆρχον μοναχοὶ φυτοκόμοι, κηπουροί, ἀμπελουργοί, «μυλῦντες» — οἱ ἐν τοῖς μύλοις ἐργαζόμενοι — πλοιοποροῦντες, ἐλαιοποιοῦντες, «κτηνῖται» καὶ καθόλου διὰ πᾶσαν ἐργασίαν εἰδικοί. Συνεπλήρωσε δ' ὁ Θεόδωρος ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου τὴν ἐν τῇ

¹ Θεοφάνους, Χρονογραφία, σ. 473.

² Ἁ. Παπάτη. Βυζαντινὰ μελέται. Ἐν Κων/πόλει 1877, σ. 344. Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἐνθ' ἄν. «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», 1881, σ. 271—2.

τοῦ Σακκουδίωνος ἀρξαμένην μεταρρυθμισιν τῆς μοναστηριακῆς ζωῆς, ὡς βάσιν ἔχων πάντοτε τὰς διατάξεις τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ ἄλλων ὁσίων καὶ πατέρων καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τῆς μοναχικῆς ζωῆς¹.

Κατὰ τὸν Θεόδωρον, σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ ἠθικὴ τελείωσις καὶ σωτηρία τῆς ψυχῆς, ἣτις, ἂν μὴ ἀδύνατος, δύσκολος ὁμως καθίσταται ἐν τῷ κόσμῳ ἐν μέσῳ τῶν μυρίων βιωτικῶν μεριμνῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν διαφόρων τρόπων τῆς μοναχικῆς ζωῆς ἀνώτερον μὲν ὁ Θεόδωρος θεωρεῖ τὸν «κοινοβιακόν», ἐπικρίνει δὲ τοὺς λοιποὺς τρόπους, ἔπομένως αἱ διατάξεις αὐτοῦ ἔχουσιν ὑπ' ὄψιν κυρίως τὸν κοινοβιακὸν βίον. Κατ' αὐτὰς, ὁ τὸ πρῶτον εἰσαγόμενος εἰς τὴν μονὴν δέον νὰ μείνῃ εἰς τὸν ξενῶνα αὐτῆς δύο ἢ τρεῖς ἑβδομάδας ὅπως παρακολουθήσῃ καὶ μάθῃ τὴν μοναχικὴν ζωὴν. Ἐὰν θελήσῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν, κατατάσσεται δι' ἰδιαιτέρας τελετῆς τοῦ «προσχήματος» ἢ «πρωτοσχήματος», μετὰ δοκιμασίαν δέ, παρατεινομένην συνήθως ἐπὶ τριετίαν, ἐτελεῖτο καὶ ἡ τελετὴ τῆς μοναχικῆς κουρᾶς, ἣτις ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου ἐθεωρεῖτο ὡς ἐν τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Παρὰ δὲ τὴν ὑπάρχουσαν διάκρισιν μεταξὺ τοῦ «μικροῦ» καὶ τοῦ «μεγάλου σχήματος», ὁ Θεόδωρος παρεδέχετο ἐν μόνον σχῆμα. Θεωρῶν δ' αὐτὸ ὡς μυστήριον, ἔχον τὴν αὐτὴν οἶαν καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια δύναμιν, ἐφρόνει ὅτι ἡ ἀποβολὴ αὐτοῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἀποβολὴν τοῦ βαπτίσματος. Οἱ ἀποδεχόμενοι τὸν μοναχικὸν βίον ἀνελάμβανον ὀρισμένας ὑποχρεώσεις, ὧν σπουδαιότεραι ἦσαν α') ἀποταγὴ ἀπὸ τοῦ κόσμου, β') σωφροσύνη, γ') μετριότης ἐν πᾶσι καὶ ἐγκράτεια, δ') ἐργασία καὶ εὐσεβεῖς ἀσκήσεις, ε') «δομοκτημοσύνη», ς') κοινὴ τράπεζα, ζ') πνευματικὴ ἀλληλεγγύη, η') ὑπακοὴ καὶ ὑποταγή.

Περὶ τούτων πάντων ὁ Θεόδωρος Στουδίτης διέγραψε λεπτομερεστάτας διατάξεις, πρὸς μετὰγγισιν δ' αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴν τῶν μοναχῶν ἐδέησε νὰ καταβάλλῃ μεγίστας προσπάθειας, ἔργῳ καὶ λόγῳ διηνεκῶς διδάσκων. Ὡς ἦτο δ' ἀκόλουθον ἡ μεγάλη διοικητικὴ ἱκανότης, ἣν ἀπέκτησεν, ὁ ἔνθερος ζῆλος, ἡ ἀδάμαστος θέλησις καὶ ἡ δραστηριότης, ἡ θεωρητικὴ ἀνάπτυξις καὶ ὁ πρακτικὸς νοῦς, ἡ ἀπέραντος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς γνῶσις καὶ ἡ προσωπικὴ ἀσκητικὴ ἐμπειρία, πάντα ταῦτα κατέστησαν αὐτὸν ἰδεώδη ἡγούμενον. Καθ' ὀλοκληρίαν ἀφοσιωθείς εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ κατέστησεν αὐτὸ σκοπὸν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς. Αἱ θαυμάσια

¹ Περὶ τῆς ἐσωτερικῆς διοργανώσεως τῆς μονῆς Στουδίου καὶ τῶν μοναστικῶν ὄρων καὶ διατάξεων τοῦ Θεοδώρου ἐνδείξεις ἔχομεν πρὸ παντὸς ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν βιογραφιῶν, μάλιστα δ' ἐκ τῶν κατηχῆσεων αὐτοῦ· πρβλ. Dobroclonky, "Ενθ' ἂν. I, 398—590. Hausheer, "Ενθ' ἂν. σ. 19 ἔξ. Grosson, "Ενθ' ἂν. σ. 63 ἔξ. Ἐπίσης Ὑποτύπων Καταστάσεως Μονῆς Στουδίου, Migne, 99, 1704 ἔξ.

«κατηχητικάι» πρὸς τοὺς μοναχοὺς ὁμιλῖαι καὶ αἱ πολυπληθεῖς ἐπιστολαὶ ἐξεικονίζουσι ζωηρότατα τὴν ἔκτακτον αὐτοῦ δρασίαν. Προσωπικῶς ἐποπτεύων πᾶσαν τὴν κίνησιν τῆς μονῆς καὶ τὰς ἐργασίας τῶν μοναχῶν, ἐμερίμνα ταῦτοχρόνως καὶ ἐν τοῖς μάλιστα περὶ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν ἀγωγῆς. Ὑπῆρξε, κατὰ τινα τῶν συγχρόνων αὐτῷ βιογράφων «θαυμαστὸς βουλευφόρος, πολυειδὴς καὶ μυριόνους τῇ κυβερνήσει», μεριμνῶν περὶ τῶν μοναχῶν ὡς περὶ ἰδίων τέκνων, πολλοὺς καταβάλλων μόχθους, ὅπως προσαρμόσῃ αὐτοὺς πρὸς τὰς διατάξεις τῆς ὑπ' αὐτοῦ διαγραφείσης μοναχικῆς ζωῆς. Ἐπέτυχε δὲ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν οὐ μόνον ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μοναῖς, αἵτινες αὐτὴν ἐμμίμησαν. Ἄλλως τε πολλοὶ τῶν Στουδιτῶν ἐγίνοντο ἠγούμενοι καὶ μοναχοὶ ἄλλων μονῶν.

Ἦτο δὲ μεγάλη καὶ εὐεργετικωτάτη ἡ ἐπίδρασις τῆς μονῆς Στουδίου ἐπὶ τὴν κοινωσίαν. Παρ' αὐτῇ ἰδρῦθη σχολὴ διὰ τοὺς παῖδας, ἐν ἣ ἐδίδασκον οἱ μοναχοί. Μεγάλῃ δὲ ἦτο καὶ ἡ συρροὴ τῶν προσερχομένων εἰς τὴν μονὴν λαϊκῶν πρὸς ἐξομολόγησιν, ἢ αἵτησιν συμβουλῶν τῶν πτωχῶν ὅπως λάβωσι βοήθειαν. Ἐν τῷ μοναστηριακῷ ξενῶνι πλεῖστοι ξένοι ἐτύγχανον ξενίας καὶ περιποιήσεως. Ὁ Θεόδωρος συμμετεῖχε πάσης πνευματικῆς ἢ φιλανθρωπικῆς κινήσεως ἐν Κων/πόλει, προσδίδων αὐτῇ ἠθικὰς τάσεις πρὸς τελείωσιν τῶν συμμετεσχόντων. Μέλος γενόμενος συλλόγου τινὸς πρὸς ταφήν τῶν ἀπόρων, κατώρθωσε νὰ μεταβάλλῃ αὐτὸν εἰς ἠθικοκοινωνικὸν καὶ παιδαγωγικόν, ἅμα δὲ καὶ θρησκευτικόν σύνδεσμον¹. Ξένος ὢν πρὸς πᾶσαν ἀνλοκολακειάν καὶ δουλοφροσύνην, εὕρισκεν εὐκαιρίας, ἵνα παρέχῃ συμβουλὰς εἰς τοὺς ἀνωτέρους λειτουργοὺς τοῦ κράτους². Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔγραφε καὶ πρὸς τὴν βασιλίссαν Εἰρήνην. Ἐν τινι ἐπιστολῇ ἐπαινεῖ αὐτὴν διὰ τὴν ἐλάττωσιν τῶν φόρων καὶ ἄλλας ἀγαθὰς πράξεις³. Πάντως δ' ὁ Θεόδωρος, ὅπως καὶ ἄλλοι⁴, δὲν ἐπίστευεν ὅτι ἡ Εἰρήνη συμμετέσχε τῆς ἐκτυφλώσεως τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου ΣΓ'. Ἐπαινεῖ δ' αὐτὴν καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ἀποκαλῶν «χριστοφόρον»⁵.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς Εἰρήνης ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀνέκοψε, πρὸς καιρὸν, τὴν ἔκτακτον πρόοδον τῆς μονῆς Στουδίου.

¹ Ἐπιστολή Α, 13.

² Ἐπιστολή Α, 44, Β, 148. 207. 175.

³ Ἐπιστολή Α, 7.

⁴ Γ ε ω ρ γ ί ο υ μ ο ν α χ ο ῦ, Χρονικὸν (ἔκδ. de Boor), σ. 77.

⁵ Ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα, 21.

Διωγμοὶ τῶν μοναχῶν καὶ κακώσεις.

Τῇ 31 Ὀκτωβρίου 802 δι' ἐπαναστάσεως ἀνεκρούχθη βασιλεὺς ὁ Νικηφόρος Α'. γενικὸς λογοθέτης (Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν) (802—811), ἡ δὲ Εἰρήνη ἐξωρίσθη κατ' ἀρχάς μὲν εἰς τὴν νῆσον Πρίγκηπον, εἶτα δ' εἰς τὴν Λέσβον, ὅπου τῇ 9 Αὐγούστου 803 ἐτελεύτησεν¹.

Ὡς πρὸς τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα ὁ Νικηφόρος εἶχε τὰ φρονήματα τῶν προκατόχων αὐτοῦ εἰκονομάχων βασιλέων, ἀλλὰ δὲν ἐξίχθη εἰς ἀκρότητα. Ἦθελε μὲν τὴν καταργήσιν τῶν εἰκόνων, οὐχὶ ὁμως καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων, οὐδ' ἀπέκρουε τὸν μοναχισμόν. Ἠξίου νὰ ἐπιβάλλεται δεσποτικῶς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐπηύξησε τοὺς φόρους, οὓς εἶχεν ἐλαττώσει ἡ Εἰρήνη, καὶ ἐπέβαλε φόρους ἐπὶ τῶν ἐπισκοπῶν καὶ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων, προστατεύσας οὐχ ἦττον τὴν μονὴν Στουδίου². Τὰ καταθλιπτικὰ αὐτοῦ μέτρα προὐκάλεσαν δυσανεκτικὰς.

Τῇ 18 Φεβρουαρίου τελευτήσαντος τοῦ Πατριάρχου Ταρασίου ὁ βασιλεὺς ὑπέδειξε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὡς ἄξιον Πατριάρχην τὸν Θεόδωρον Στουδίτην, ὅστις ἠρνήθη μὲν νὰ δεχθῆ τὸ ἀξίωμα, ὑπέδειξε δὲ δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα ὁποῖός τις ἔδει νὰ εἶναι ὁ μέλλων Πατριάρχης, ὑπὸ τίνων προσόντων νὰ περικουμῆται καὶ κατὰ τίνα νὰ ἐκλεγῆ τρόπον, τῇ συμμετοχῇ τῶν μοναχῶν³. Ὁ βασιλεὺς ὁμως, ὅλως ἀυθαίρετως καὶ ἄνευ τῆς τηρήσεως τῶν κανονικῶν διατάξεων, ἐξέλεξε Πατριάρχην Κων/πόλεως τὸν μετριοπαθέστατον καὶ μετριόφρονα, ἅμα δὲ καὶ ἔλλογιμώτατον Νικηφόρον Α'. (806—815).

Οἱ Στουδίται διεμαρτυρήθησαν, ἀντικανονικὴν θεωρήσαντες τὴν ἐκλογὴν τοῦ Πατριάρχου μόνον ὑπὸ τοῦ κοσμικοῦ ἄρχοντος καὶ τὴν ἄμεσον χειροτονίαν αὐτοῦ ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα μέχρι τοῦ ἀνωτάτου⁴. Ἀγανακτήσας δ' ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ ἐξορίσῃ πάντας τοὺς Στουδίτας, ἀλλ' ἠρκέσθη νὰ περιορίσῃ μόνον τὸν Πλάτωνα, τὸν Θεόδωρον καὶ τινὰς ἄλλους κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς χειροτονίας καὶ ἐγκαθιδρύσεως τοῦ νέου Πατριάρχου. Ἡ χειροτονία ἐγένετο τῇ 12 Ἀπριλίου 806

¹ Θεοφάνους, Χρονογραφία, σ. 476—480. Κ. Παπαρηγόπουλοῦ, Ἐνθ' ἄν. Γ, β, σ. 148.

² Θεοστοργίκου, Βίος Νικήτα, ἐν Acta Sanctorum, April. t. I. § 31. Θεοδώρου Στουδίτου, Βίος, Α, 43. Β, 25. Γ, 43 Θεοφάνους, 489. Ἐπιστολὴ Νικηφόρου Πατριάρχου πρὸς Λέοντα, Migne, 100, 197.

³ Ἐπιστολὴ Α, 16.

⁴ Ἰγνατίου, Βίος Νικηφόρου § 142—154. Νικηφόρου, Ἐπιστολὴ πρὸς Λέοντα, Migne, 100, 173—176. Θεοφάνους, Χρονογραφία, σ. 481. Λέοντος Γραμματικοῦ, Χρονικόν, Migne, 121, 917. Ζωνάροῦ, Χρονικόν, Migne, 134, 1357. Πρβλ. B r é h i e r, La querelle des images, σ. 29.

κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα· ἄσκοπον δὲ θεωρήσαντες τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα οἱ Στουδίται ἀνεγνώρισαν αὐτὸν καὶ ἀφέθησαν ἐλευθεροί¹.

Δυστυχῶς ὁμοίως ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἄλλοτε παράνομον ἐθεώρει τὸν πολυθρόνητον τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ'. γάμον, ἔνεκα πολιτικῆς ὑπηρεσίας, ἦν παρέσχεν ὁ τελέσας αὐτὸν Ἰωσήφ, ἠθέλησε ν' ἀποκαταστήσῃ αὐτὸν διὰ τοῦ νέου Πατριάρχου εἰς τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα ἀφ' οὗ εἶχεν ἐκπέσει. Ὁ Πατριάρχης ἀνθίστατο, κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἴν' ἀποφύγῃ τὰς περαιτέρω πιέσεις, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 806 συνεκάλεσε Σύνοδον ἐκ 15 Ἐπισκόπων, ἦτις, κατ' οἰκονομίαν, πρὸς ἀποφυγὴν μειζόνων κακῶν ἐκ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ βασιλέως, συναινέσει καὶ τοῦ Πατριάρχου, ἀποκατέστησε τὸν Ἰωσήφ εἰς τὸ ἱερατικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα². Διὰ τῆς πράξεως ὁμοίως ταύτης δὲν συνεχωρήθη μόνον ὁ ἐπὶ πολὺ, ἄλλως τε, τιμωρηθεὶς Ἰωσήφ, ἀλλὰ παρεστάθη νόμιμος καὶ κανονικὴ ἢ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη τέλεσις τοῦ γάμου τοῦ πρῶην βασιλέως. Τούτου ἔνεκα οἱ Στουδίται, μετὰ προηγηθεῖσαν σύσκεψιν, ἤρξαντο διακόπτοντες τὴν πρὸς τὸν Ἰωσήφ, τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν βασιλέα Νικηφόρον ἐκκλησιαστικὴν ἐπικοινωνίαν εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου τοῦ 806, δι' εὐρυτάτης δ' ἀλληλογραφίας ὁ Θεόδωρος Στουδίτης³ προσεπάθησε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πράξιν τῶν Στουδιτῶν, ὧν τὸ παράδειγμα καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐμιμήθησαν μοναχοί. Ὁ βασιλεὺς, μὴ δυνηθεὶς νὰ μεταπείσῃ τοὺς ἀντισταμένους, ἐν τέλει τοῦ 808 ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 809 συνεκάλεσε Σύνοδον, ὅπως δικάσῃ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Στουδιτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου Ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ. Ἐν τῇ Συνόδῳ φαίνεται ὅτι δὲν παρέστη ὁ Πατριάρχης. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν τόλμης τὸν ἱερέα Ἰωσήφ ἀπεκάλεσεν ἐν τῇ Συνόδῳ «μοιχοζεύκτην», κατ' οὐδένα δὲ τρόπον αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ Στουδίται ἐπέσθησαν, κατὰ τὴν ἀξιῶσιν τῆς Συνόδου, νὰ κοινωνήσωσιν αὐτῷ⁴. Ἡ Σύνοδος ἀντετάχθη κατ' αὐτῶν ζωηρῶς ἀποφανθεῖσα κατὰ τὰς ἀκριβεστερας ἐνδείξεις, ὅτι α') ἐπιτρέπεται ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἐκκλησίας νὰ γίνωνται ἀποκλίσεις τῶν κανόνων καὶ ἐξασθενήσεις τούτων, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Πατέρων, οἵτινες μετεχειρίζοντο «τὴν οἰκονομίαν»· β') εἰδικώτερον, οἱ κανόνες μεταβάλλονται ἐν ἀνάγκῃ καὶ πρὸς ἀγαθὸν σκοπὸν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς βασιλεῖς· γ') τὸ δικαίωμα τῆς μεταβολῆς ἀνήκει εἰς τοὺς Ἱεράρχας, ἢ οἱ Ἱεράρχαι ἔχουσι ἐξουσίαν νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς κανόνας κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῶν· δ') ὁ γάμος τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ'. ὑπῆρξεν «οἰκονομία» σωτηριώδης διὰ τὴν Ἐκκλησίαν· ε') ὁ Ἰωσήφ δὲν

¹ Θεόδωρου, Ἐπιστολαί, Α, 25. 28. 30.

² Αὐτόθι, Α, 25. 33. 43. Mansi, XIV, 13—14.

³ Θεόδωρου, Ἐπιστολαί, Α, 22. 24. 26. 28. 33.

⁴ Mansi, XIV, 15—16.

εἶναι ἔνοχος καὶ δέον ν' ἀποκατασταθῆ ἔν τῳ ἱερατικῷ αὐτοῦ ἀξιώματι (στ') ἀνάθεμα τῳ μὴ ἀποδεχομένῳ τὴν «οἰκονομίαν» τῶν ἁγίων (καὶ τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων) ζ') εἰδικώτερον, ὁ Θεόδωρος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰωσήφ καὶ οἱ λοιποὶ, μὴ ἀποδεχόμενοι τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις καὶ ἐπιμένοντες ἔν τῳ σχίσματι καὶ τῇ παρασυναγωγῇ, δέον ν' ἀναθεματισθῶσι καὶ καθαιρεθῶσι¹.

Τοιαύτας προφανῶς ἔλαβεν ἀποφάσεις ἡ Σύνοδος ἐκείνη ἐναντίον τῆς τῶν Στουδιτῶν «ἀκριβείας τῶν κανόνων», ὅπως συντρίψῃ τὴν ἀντίστασιν αὐτῶν, ἐλπίζων δ' ὁ Θεόδωρος ὅτι ὁ Πατριάρχης, μὴ συμμετασχὼν τῆς Συνόδου, ἠδύνατο ν' ἀποτραπῆ ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἕκ μέρους ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πλάτωνος ἐπιστολὴν². Ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις ἐκυρώθησαν, ὁ δὲ βασιλεὺς διέταξεν ἀμέσως ν' ἀπαχθῶσιν εἰς τὴν ἔξω τῆς Κων/πόλεως μονὴν «τοῦ Ἀγαθοῦ», εἶτα δὲ εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Μάμαντος³ οἱ Στουδίται Θεόδωρος, Πλάτων, Καλόγηρος καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Ἀρχιεπίσκοπος Ἰωσήφ καὶ ν' ἀναγνώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου. Μετὰ τοῦτο ἐξορισθέντες εἰς τὰς Πριγκιπωνήσους ἐφυλακίσθησαν, κεχωρισμένως ἀπ' ἀλλήλων⁴. Ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ Στουδίται κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως διεσκορπίσθησαν, ὁμοίως δὲ κατεδιώχθησαν καὶ οἱ συμφωνοῦντες αὐτοῖς. Ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου ἔμεινεν ἔρημος. Ὁ δὲ Θεόδωρος, μετὰ πάσης ἀδυστηρότητος περιορισθεὶς ἔν τῇ νήσῳ Χάλκη⁵, καρτερικῶς ὑφίστατο πᾶσαν στέρησιν. Μεγάλην ἠσθιάνετο παραμυθίαν κοινωνῶν τῶν ἀχράντων μυστηρίων καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ἔχαιρεν ἐπὶ τοῖς παθήμασιν, ἀναλογιζόμενος ὅτι ταῦτα ὑφίστατο ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας. Οὐδ' ἔπαυσεν, ὡς ἠδύνατο, ἐλέγχων τὴν ἀνθαίρετον τοῦ βασιλέως ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ τὰς ἀντικανονικὰς τῆς Συνόδου τοῦ 808—809 ἀποφάσεις, μὴ διστάζων ν' ἀποκαλῆ αὐτὴν «μοιχοσύνοδον», «μοιχοκύρωτον σύνοδον», «συνέδριον μοιχομένων»⁶. Νιφάδας ἐπιστολῶν ἐξαπολύων ἕκ τῆς εἰρκτῆς αὐτοῦ, προσεπάθει νὰ κινήσῃ τὴν ὄλην ἐκκλησίαν εἰς κατὰκρισιν τῶν ἔν Κων/πόλει γενομένων. Ἐγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν

¹ Θεοδώρου, Ἐπιστολαί, Α, 33. 34. 36. 39. 48.

² Ἐπιστολὴ Α, 30.

³ Μαρίν, Ἐνθ' ἁν. σ. 22. 38. 74. 81 καὶ ἀλλαχού.

⁴ Θεοφάνους, Χρονογραφία, σ. 484. Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν, Migne 121. 920.

⁵ Πιθανῶς ἔν τῇ μονῇ τῆς Θεοτόκου. Μαρίν, Ἐνθ' ἁν. σ. 35. Grossou, Ἐνθ' ἁν. σ. 57. Πρβλ. G. Schumberger, Les îles des Princes, Paris, 1884 σ. 105 ἔξ.

⁶ Ἐπιστολαί, Α, 33. 36. 37. 48. 53. Β, 267. 276. 279. 283. 297 καὶ ἀλλ.

Ἐπίσκοπον Ρώμης Λέοντα Γ'. (795—816), τὴν ἐπέμβασιν αὐτοῦ ἐπικαλούμενος¹.

Διὰ τῶν τοιούτων τοῦ Θεοδώρου ἐνεργειῶν ἐμορφώθη ἰσχυρὰ ἐκκλησιαστικὴ μερίς, ἣς τὸ κέντρον ἀπετέλουν πάντοτε, εἰς χιλίους συμποσούμενοι, οἱ Στουδίται, ἔτοιμοι νὰ θυσιασθῶσιν ὑπὲρ τοῦ ἀκαταβλήτου ἀρχηγοῦ αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἡ θέσις τοῦ βασιλέως Νικηφόρου δυσχερεστέρα καθ' ἐκάστην καθίστατο, ἔνεκα τῆς ἀδυστηρότητος αὐτοῦ περὶ τὴν ἐπιβολὴν νέων φόρων καὶ ἔνεκα τῶν ἀτυχημάτων ἐν τοῖς πολέμοις, οὓς διεξίγαγεν. Ἐν τῇ Ἀσίᾳ, θελήσας ν' ἀπαλλαγῆ τῶν φόρων, οὓς ἐπὶ τῆς Εἰρήνης τὸ κράτος ὑπεχρεώθη νὰ δίδῃ ἐπονειδίτως εἰς τοὺς Ἄραβας, ὧν τότε ἤρχεν ὁ περιφανὴς Ἀροῦν-ἄλ-Ρασίντ (786—809), ἔπαθεν ἥττας καὶ ὑπεβλήθη εἰς νέους ταπεινωτικὸς ὄρους. Μόνον ὁ ταχέως ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Ἀροῦν-ἄλ-Ρασίντ ἀπήλλαξε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος μειζόνων κακῶν². Τῷ 807 οἱ ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ Ἀρκαδίᾳ προσωρινῶς ἐγκαθιδρυμένοι Σλαῦοι ἐπιδρομεῖς, ἐπαναστάντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐπολιορκήσαν τὰς Πάτρας, ἀλλ' ἔπαθον παντελεῖ καταστροφὴν διὰ τολμηρᾶς ἐξόδου τῶν πολιορκουμένων. Οἱ ὀλίγοι ἐπιζήσαντες Σλαῦοι ἐγένοντο δούλοι τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἦτοι τῆς Μητροπόλεως τῶν Πατρῶν, διότι εἰς τὸν Ἄγιον Ἀνδρέαν ἀπεδόθη τὸ θαῦμα τῆς καταστροφῆς τῶν βαρβάρων, οὔτινες ἔκτοτε ἐξηφανίσθησαν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Πελοποννήσου³. Ἀλλ' ἐπικίνδυνοι καθίσταντο ὁσημέραι οἱ ἐκσλαυισθέντες Βούλγαροι, ὁ δὲ βασιλεὺς Νικηφόρος τῷ 811 ἐπέβαλε διὰ τὸν ἐπικείμενον κατ' αὐτῶν πόλεμον νέους φόρους. Πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἐκστρατείας ζητήσας νὰ συμβιβασθῆ μετὰ τῶν Στουδιτῶν, διέταξε νὰ μετακομίσωσι τοὺς καθειργμένους ἀρχηγοὺς αὐτῶν εἰς τι τῶν περιχώρων τῆς βασιλευούσης. Ἐκεῖ ἐπισκεφθέντες τὸν Θεόδωρον ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως ἀνώτατοι τοῦ κράτους λειτουργοί, προσεπάθησαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν εἰς συμβιβασμόν. Ὁ Θεόδωρος ἐδέχετο τὸν συμβιβασμόν μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετανοήσῃ ὁ βασιλεὺς ἐφ' οἷς ἔπραξε. Προεῖπε δ' ὅτι, ἂν δὲν μετανοήσῃ, δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ τοῦ πολέμου, ὃν ἔμελλε νὰ ἐπιχειρήσῃ. Ὁ συμβιβασμὸς δὲν ἐπῆλθεν, ὁ δὲ βασιλεὺς Νικηφόρος ἐπιτυχῶς μὲν κατ' ἀρχὰς ἠγωνίσθη κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὧν ἠγεῖτο ὁ Κροῦμος⁴, ὑπερβὰς τὸν Αἴμον, ἀλλὰ

¹ Ἐπιστ. Α, 33.

² Κ. Π. Α. Ρ. Η. Γ. Ο. Π. Ο. Υ. Ἐνθ' ἄν. Γ, β, σ. 155—157.

³ Σ. Τ. Ν. Θ. Ω. Μ. Ο. Π. Ο. Υ. Ἐνθ' ἄν. σ. 61 ἔξ. Κ. Π. Α. Ρ. Η. Γ. Ο. Π. Ο. Υ. Ἐνθ' ἄν. σ. 170—172.

⁴ εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός, ὅπερ διηγεῖται ἐκτὸς ἄλλων ὁ χρονογράφος Ζ. Ω. Ν. Α. Ρ. Α. Σ, (Ἐνθ' ἄν. σ. 1365), καθ' ὃ, τοῦ Κρούμου ζητοῦντος πρὸς ἀπο-

κυκλωθεὶς ἐντὸς δάσους ὑπὸ ἐλλοχευόντων Βουλγάρων καὶ γενναίως ἀγωνισθεὶς ἐφονεύθη. Ὁ Κροῦμος μετεποίησε τὸ κρανίον τοῦ Ἑλληνος βασιλέως εἰς ἰδιαίτερον αὐτοῦ ποτήριον, καταδιώξας δὲ τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν προῦχώρησε μέχρις Ἀδριανουπόλεως καταστρέφων καὶ διαρπάζων¹.

Ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου Σταυράκιος ἐκ σοβαρᾶς πληγῆς, ἣν ἔλαβε κατὰ τὰς πρὸς τοὺς Βουλγάρους μάχας, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐγερθῆ ἐκ τῆς κλίνης, ἐτελεύτησε δὲ τῇ 11 Ἰανουαρίου 812 γενόμενος ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ μοναχός. Βασιλεὺς ἀντ' αὐτοῦ ἀνεκηρύχθη ὁ γαμβρὸς τοῦ Νικηφόρου Μιχαὴλ Α΄. Ραγκαβὲ (811—813), λίαν ἀσθενὴς τὸν χαρακτηῖρα καὶ ἀνίκανος. Ὁ Μιχαὴλ εἶχε μὲν εἰκονομαχικὰ φρονήματα, ἀλλὰ διετέλεσεν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὀρθοδόξου μερίδος διὰ τοῦ μαγίστρου Θεοκτίστου, τοῦ ἐργασθέντος ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σταυρακίου².

Ὁ Θεόκτιστος ἦτο φίλος τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου, ὅθεν ἐκ τῶν πρώτων τοῦ νέου βασιλέως ἐνεργειῶν ὑπῆρξεν ἢ ἐκ τῆς ἐξουρίας ἀνάκλησις τῶν Στουδιτῶν. Συγκροτηθείσης δ' ἐν ἀρχῇ τοῦ 812 Συνόδου καὶ καταδικασθέντος αὐθις τοῦ Ἰωσήφ, κατέστη δυνατὸν νὰ συμβιβασθῶσιν οἱ Στουδίται μετὰ τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου³. Ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου ἐπληρώθη πάλιν μοναχῶν, ἤρξατο δ' ἐν αὐτῇ νέα μεγάλη πνευματικὴ κίνησις ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τοῦ Θεοδώρου, οὗτινος καὶ ἔξω τῆς μονῆς ἐπί τε τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας ἡ ἐπίδρασις ὑπῆρξε μεγάλη. Ὅταν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐξέδωκε διάταγμα περὶ τιμωρίας τῶν συνταρασσόντων τὸ κράτος αἰρετικῶν Παυλικιανῶν διὰ θανάτου, ἔντονος ἠκούσθη ἢ κατὰ τῆς τοιαύτης διαταγῆς διαμαρτυρία τοῦ Θεοδώρου, ὑποδείξαντος ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ καταδικάζωνται εἰς θάνατον οἱ αἰρετικοί⁴.

Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐβασίλευσεν ἐπὶ μακρόν. Ὁ ἀτυχὴς αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν Βουλγάρων πόλεμος κατέδειξε τὴν ἀδράνειαν καὶ τὴν ἀνικανότητα αὐτοῦ. Τρεῖς γενναῖοι ἀρχηγοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὁ Λέων Ἀρμένιος, — οὕτω καλούμενος διότι ἐξ Ἀρμενίας κατήγετο, — Μιχαὴλ ὁ Παφλαγὸν ἢ Φρυξ καὶ Θωμᾶς ὁ Καππαδόκης, καθήρσαν τοῦ

φυγὴν τοῦ πολέμου, τὴν παράδοσιν τῶν εἰς Κ/πολιν καταφυγόντων Βουλγάρων προσφύγων, «ὁ μὲν Πατριάρχης καὶ οἱ ἀρχιερεῖς συνεβούλευον ἐκδοῦναι τοὺς πρόσφυγας. . . . οἱ δὲ περὶ τὸν βασιλέα καὶ ὁ Στουδίτης Θεόδωρος τὰς σπονδὰς ἀπηγόρευον, λέγοντες μὴ δεῖν ἐκδοῦναι τοὺς πρόσφυγας. . . ». Κατὰ τὸν Κ ε δ ρ η ν ὄ ν, (Ἔνθ' ἀν. σ. 936) καὶ ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος συνετάσσετο πρὸς τὴν γνώμην τῶν φρονούντων ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῶσιν οἱ πρόσφυγες εἰς τὸν Κροῦμον.

¹ Κ. Παπαρηγόπουλος, Ἔνθ' ἀν. Γ, β, σ. 177.

² Αὐτόθι, σ. 177 ἔξ.

³ Θεόδωρου, Ἐπιστολαί, Β, 127—218.

⁴ Αὐτόθι, Β, 155. Θεοφάνους, Χρονογραφία, σ. 495. Νικηφόρου, Γ, Ἀντιρρητικός, Migne, 100, 509.

βασιλικού αξιώματος τὸν Μιχαήλ καὶ ἐκ κοινῆς συμφωνίας ἀνέδειξαν βασιλέα τὸν πρῶτον ἐξ αὐτῶν Λέοντα Ε΄. (813—820)¹. Ὁ τέως βασιλεὺς Μιχαήλ προσῆλθεν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον. Ἡ δὲ ζωὴ τῆς περιπύστου μονῆς τοῦ Στουδίου συνεσκιάσθη ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ δόσιου Πλάτωνος, ὅστις πλήρης ἡμερῶν ἐτελεύτησε τὸν βίον τῇ 4ῃ ἢ 5ῃ Ἀπριλίου 814². Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης ἐξηκολούθει τὸ ἐν αὐτῇ ἔργον αὐτοῦ.

Ἀνανέωσις τῆς εἰκονομαχίας ἐπὶ Λέοντος Ε΄.

Ὁ Λέων Ε΄, κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶχεν ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων, οὓς καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος περὶ τὴν πόλιν Μεσημβρίαν τῇ 13 Ἀπριλίου 814. Ταῦτοχρόνως δὲ προέβη εἰς ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐβελτίωσεν ἐκ πάσης ἐπόψεως τὴν διοίκησιν δι' αὐτοπροσώπων παρατηρήσεων καὶ μελετῶν, διὰ τοῦ διορισμοῦ ἀρίστων ὑπαλλήλων, ἀποκατέστησε τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀνέπτυξε καθόλου ἔκτακτον δραστηριότητα ἐν τῇ κυβερνήσει, ἀριστος ἀναδειχθεὶς ἡγεμῶν. Δὲν ἦτο δὲ δυνατόν νὰ μὴ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας ζητήματα καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Μιχαήλ, ἔνεκα τῶν πολεμικῶν ἀτυχημάτων, ἐνισχύθη ἡ εἰκονομαχικὴ μερίς. Κατὰ τὰς ἀλληπαλλήλους ἡττας τοῦ ἀνικάνου ἐκείνου βασιλέως ὁ στρατὸς προσέτρεχεν εἰς τὴν λάρνακα τοῦ Κωνσταντίνου Ε΄. Ἐξαιτούμενος τὴν βοήθειαν τοῦ γενναίου ἐκείνου στρατηλάτου καὶ ποτε ἀπεπειράθη ν' ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τυφλὸν αὐτοῦ υἱόν. Λελιθότως παρὰ τῷ στρατῷ ἤρξατο ἐπικρατοῦσα ἡ ἰδέα ὅτι μόνον ἐκ τῆς ἀναβιώσεως τῆς εἰκονομαχίας καὶ ἐξ εἰκονομαχῶν βασιλέων ἔμελλε νὰ ἐξαρτηθῇ ἡ σωτηρία τοῦ κράτους³. Εἰς τὴν εἰκονομαχικὴν μερίδα, τὴν διαδίδουσαν τὴν ἰδέαν ταύτην, ὄφειλεν ὁ Λέων Ε΄, τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Ἐντεῦθεν δ' ἤρξατο πάλιν ἀπ' αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον ἐνισχυομένη ἡ μεταρρυθμιστικὴ μερίς⁴. Εἰς αὐτὴν εἰσέρχονται οἱ ἀδελφικοί, ὁ στρατός, ἄνθρωποι συνδεόμενοι ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν μετὰ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ ἵπποδρόμου, ὁ ἀργὸς καὶ πεινῶν ὄχλος, πολλοὶ ἔτι τῶν ἐπισκόπων καὶ

¹ Θεοφάνους, Χρονογραφία, σ. 500—1. Κ. Παπαρρηγοπούλου, "Ἐνθ' ἀν. Γ, β, σ. 190 ἐξ.

² Dobroclonsky, "Ἐνθ' ἀν. I, 723 ἐξ.

³ L. Bréhier, La querelle des images. Paris 1904, σ. 40.

⁴ Κ. Παπαρρηγοπούλου, "Ἐνθ' ἀν. 206 ἐξ. Α. Α. Vasiliev, Histoire de l'Empire byzantin, μετάφρ. ἐκ τοῦ ρωσ. ὑπὸ P. Brodinnet καὶ A. Bourguina. Paris 1932, I, 374. 5. L. Bréhier, "Ἐνθ' ἀν. σ. 31 ἐξ.

τῶν αὐλικῶν κληρικῶν. Εἶνε δὲ προφανὲς ὅτι ἡ εἰκονομαχικὴ μερὶς διακρίνεται εἰς τρεῖς πάλιν κατηγορίας· α') εἰς τὴν τῶν μετρίων, ἀποκρουόντων μόνον τὴν προσκύνησιν οὐχὶ δὲ καὶ τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἀσπασμοῦ τῶν εἰκόνων ἔδει αὐταὶ ν' ἀναρτῶνται ὑψηλά, ἦσαν δὲ πολλοὶ ἐν τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ τῶν εἰκονομάχων οἱ θεωροῦντες τὰς εἰκόνας ὡς μέσον ὑπομνήσεως καὶ διδασκαλίας θρησκευτικῆς γεγονότων καὶ πραγμάτων, πολλοὶ οἱ φρονοῦντες ὅτι δύναται ν' ἀπονέμηται εἰς τὰς εἰκόνας τιμὴ καὶ οὐχὶ προσκύνησις· β') εἰς τὴν τοῦ κέντρου, ἣτις ἀπέκρουε καὶ τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων· γ') εἰς τὴν τῶν ἄκρων, ἀποκρουόντων τὴν τε τιμὴν καὶ τὴν χρῆσιν οὐ μόνον τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἀξέως ταύτης τῶν εἰκονομάχων ἀπέκρουον καὶ τὸν μοναχικὸν βίον¹.

Ὁ βασιλεὺς Λέων φαίνεται ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐτίμα τὰς εἰκόνας, εἶχε δ' ἐπὶ τοῦ στήθους ἀνηρημένον ἐγκόλπιον φέρον εἰκόνας². Ἀλλὰ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπείσθη ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν εἰκονομάχων ν' ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῶν εἰκόνων. Ὁμιλῶν ποτε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν εἶπεν ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι τῶν βαρβάρων κατὰ τοῦ Χριστιανικοῦ κράτους ὀφείλονται εἰς τὸ ὅτι οἱ χριστιανοὶ προσκυνοῦσι τὰς εἰκόνας³. Συνεκρατήθη οὐχ ἦττον ἐν ταῖς γνώμαις καὶ ὑπολήψεσι τοῦ κέντρου, μὴ καταφθάσας εἰς τὰς ἀκρότητας. Μεσοῦντος τοῦ 814 κατήρτισεν Ἐπιτροπεῖαν ἐκ τοῦ Ἰωάννου Γραμματικοῦ, τοῦ Ἐπισκόπου Συλαίου Ἀντωνίου καὶ ἄλλων πρὸς συλλογὴν ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν συγγραμμάτων καὶ ἐξ αὐτῶν σχετικῶν πρὸς τὸ ζήτημα τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων ἀποσπασμάτων⁴. Διότι ἐνισχύετο μὲν, ὡς εἶπομεν, ἡ εἰκονομαχικὴ μερὶς, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀνίσχυρος καὶ ἡ ὀρθόδοξος. Αὕτη ἐκέκτητο ἤδη ἐπιχειρήματα ἀκαταμάχητα ὑπὲρ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων, καταρτίψασα τὰς σφαλερὰς τῶν ἀντιπάλων δοξασίας καὶ θεωρίας. Ἐκτὸς τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου⁵

¹ Θεοδώρου, Ἐπιστολαί, Β, 165. 171. Μικρὰ Κατήχησις, ὁμιλ. 15. σ. 54—5. Β' Ἀντιρρητικὸς λόγος κατὰ εἰκονομάχων πρόλογος § 12. 16—27. 41. Migne, 99, 352—360. 369. 372. 381. Χρυσόστομου Παπαδοπόλου, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Αἰτίαι καὶ γενικὸς χαρακτήρ τῆς εἰκονομαχίας, ἐν «Θεολογία» Ἀθηνῶν Η' (1930) σ. 5—16.

² Θεοφάνους, Συνέχεια Α, 9. σ. 32. Θεοστηρικτοῦ, Βίος Νικήτα § 33.

³ Ἀνωσύμου, Συγγραφὴ χρονογραφίου τὰ κατὰ Λέοντος υἱοῦ Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου περιέχουσα, Migne, 108, 1028. Πρβλ. Mansi XIV, 420.

⁴ Αὐτόθι σ. 1025—28. Θεοφάνους, Συνέχεια Α, 20. Θεοστηρικτοῦ, Ἐνθ' ἀν. § 34. Πρβλ. J. Pargoire, L'église byzantine de 527 à 847. Paris 1905 σ. 266.

⁵ Πρβλ. τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου Ἀρχιεπισκόπου Κ' πόλεως σύμβολον πίστεως, Α. Π. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Περουπόλις 1881, Α. 454—460.

δεινὸς ἀπολογητῆς τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων ἦτο νῦν ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ἐπαυξήσας τὰς ἀποδείξεις ἄς προσήγαγον κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς εἰκονομαχίας ὁ Πατριάρχης Γερμανὸς καὶ ὁ Ἰωάννης Λαμασκηνός, ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν¹. Ὅθεν ἡ εἰκονομαχικὴ μερὶς εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀναθεωρήσῃ αὐτὴς τὸ ζήτημα καὶ ν' ἀναζητήσῃ ὄπλα κατὰ τῆς ὁμολογημένης δυνάμειος τῶν ὀρθοδόξων, πρὸς δικαιολογίαν τῆς καταργήσεως τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων, τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν δὲν ἠδύνατο νὰ παραπεῖθῃσι καὶ παραπλανῶσι τοὺς πολλοὺς, ἔνεκα τῆς ἐπελθούσης πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Ἐκ τούτων καταφαίνεται ἡ σπουδαιότης τοῦ ἔργου, ὅπερ εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιτροπέαν ἀνέθετο ὁ βασιλεὺς. Αἱ ἔρευναι αὐτῆς, συνηγοροῦσαι ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῶν εἰκόνων, παρουσιάσθησαν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις προσκαλέσας τὸν Πατριάρχην Νικηφόρον προέτρεψεν αὐτὸν ἢ ν' ἀπομακρύνῃ τὰς εἰκόνας ἐκ τῶν ναῶν ἢ νὰ πείσῃ τοὺς ἐκ τῆς προσκυνήσεως αὐτῶν σκανδαλιζομένους, δι' ἐπιχειρημάτων ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς προσκυνήσεως. Ὁ Πατριάρχης ἀντιπαρετήρησεν ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα, οἷον εἶναι καὶ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων εἰκόνων, δὲν στηρίζονται μόνον ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ πρότασιν δὲ τοῦ βασιλέως ὅπως διεξαχθῆ συζήτησις μετὰ τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐχόντων εἰκονομαχικὰ φρονήματα ἀπέστειλεν ὁ Πατριάρχης ἐπισκόπους τινὰς καὶ ἡγουμένους, ἐν οἷς πάντως ἦτο καὶ ὁ Θεόδωρος. Προσεπάθησαν οὗτοι νὰ πείσωσι τὸν βασιλέα, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐζήτηε νὰ διεξαχθῆ συζήτησις μετὰ τῶν εἰδικῶς τὸ ζήτημα μελετησάντων. Οἱ ὀρθόδοξοι ἠρνήθησαν νὰ πράξωσι τοῦτο ὑποδείξαντες ὅτι ἡ Ζ'. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἔλυσεν ἤδη τὸ ζήτημα. Οὔτε δὲ τοῦ βασιλέως αἱ ἀπαιτήσεις, οὔτε αἱ ἀπειλαὶ ἔκαμψαν αὐτούς, ἀπράκτους πρὸς τὸν Πατριάρχην ἐπανακάμψαντας².

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ οἱ στρατιῶται προέβησαν εἰς θορυβώδη εἰκονομαχικὴν διαδήλωσιν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Κων/πόλεως, διελθόντες δὲ πρὸ τῆς ἐν Χαλκοπρατείοις εἰκόνας τοῦ Ἀντιφωνητοῦ, ἣν εἶχε στήσει ἡ Εἰρηρῆνη, ἔρριψαν κατ' αὐτῆς βόρβορον. Ὁ βασιλεὺς διέταξε ν' ἀπομακρύνωσιν ἐκεῖθεν τὴν εἰκόνα³. Ἀλλὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο προὐκάλεσεν εὐ-

¹ K. S c h w a r z l o s e, "Ἐνθ' ἀν. 123 ἔξ.

² Ἀ ν ω ν ὄ μ ο υ, "Ἐνθ' ἀν. σ. 1028—1029. Ἐπιστολὴ πρὸς Θεόφιλον, κεφ. 20, στ. 372

³ Ἐπιστολὴ πρὸς Θεόφιλον, κεφ. 24, σ. 376. Ἀ ν ω ν ὄ μ ο υ, Συγγραφή, "Ἐνθ' ἀν. σ. 1029,

λογον κίνησιν ἐν τοῖς κύκλοις τῶν ὀρθοδόξων. Σύνοδος ἐκ 200 ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων συνελθοῦσα ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ κατεδίκασε τὴν «εἰκονομαχικὴν αἵρεσιν» καὶ τοὺς εἰκονομάχους, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀντώνιον Συλαίου, ὑπεσχέθησαν δ' οἱ συνελθόντες ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ μετέβησαν εἴτα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐν ᾧ ἐτέλεσαν ἀγρυπνίαν, πολυπληθοῦς συνελθόντος ἐκκλησιάσματος, καὶ ἐδειήθησαν τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ὁ βασιλεὺς μαθὼν τοῦτο διεμήνυσεν εἰς τὸν Πατριάρχην νὰ μεταβῇ εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Καὶ μετέβη μὲν ἐκεῖ ὁ Πατριάρχης ἀμέσως, ἀλλ' ἠκολούθησεν αὐτὸν ἐκ τῆς Ἀγίας Σοφίας πλῆθος λαοῦ, ὅπερ ἐστάθη ἔξω τῶν Ἀνακτόρων.

Ὁ βασιλεὺς ἐλέγξας τὸν Πατριάρχην διότι ἐξεγείρει τὸν λαόν, προέτεινε πάλιν δημοσίαν συζήτησιν μετὰ τῶν εἰκονομάχων. Ὁ Πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι οὐδαμῶς σκοπεῖ νὰ προκαλέσῃ ταραχάς, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς διασαλεύει τὴν εἰρήνην ὑποστηρίζων τοὺς αἵρετικούς. Προχείρως δὲ παρέστησεν εἰς τὸν βασιλέα πόσον πεπλανημένοι ἦσαν τῶν εἰκονομάχων αἱ γνώμαι. Ὁ βασιλεὺς δὲν μετεπίσθη συγκαλέσας δὲ τοὺς ἔξω τῶν ἀνακτόρων μετὰ τοῦ πλῆθους ἱσταμένους ἐπισκόπους καὶ ἡγουμένους, τοὺς συγκλητικούς καὶ ἄλλους λειτουργοὺς τοῦ κράτους καὶ τινὰς ἐκ τοῦ λαοῦ προὐκάλεσε συζήτησιν αὐτῶν μετὰ τῶν ὡσαύτως κληθέντων εἰκονομάχων. Ὑπέδειξεν εἰς τὴν οὕτω προχείρως καταρτισθεῖσαν συνέλευσιν νὰ ἐξετάσῃ τὸ προκαλοῦν τὴν ἔριδα ζήτημα, προτείνας ἑαυτὸν διαιτητὴν. Οἱ ὀρθόδοξοι ἀντιπαρετίθησαν ὅτι ὁ βασιλεὺς, προστατεύων τὴν ἀντίθετον μερίδα, ἧς οἱ ἀντιπρόσωποι συναθροίζονται ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἀποδεικνύει ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνῃ διαιτητής, διότι ὁ διαιτητὴς πρέπει νὰ εἶναι ἀμερόληπτος, ἐνδιαφερόμενος περὶ ἀμφοτέρων τῶν μερίδων καὶ δυνάμενος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀλήθειαν.

Μάτην ὁ βασιλεὺς, ὡς βεβαιοῦσί τινες χρονογράφοι, ἠσπάζετο τὰ ἐγκόλπια αὐτοῦ βεβαιῶν ὅτι δὲν ἦτο ἀντίπαλος τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων. Οἱ ὀρθόδοξοι ἐθεώρουν ἄσκοπον τὴν συζήτησιν, ἐφ' ὅσον ὁ ἀνώτατος τῆς πολιτείας ἄρχων ὑπεστήριζε τὴν ἀντίθετον μερίδα. Ἄλλως τε δὲν εἶναι ἔργον τῆς αὐτῆς καὶ τῶν κοσμικῶν νὰ ἐξετάζωσι ζητήματα ἀνήκοντα ἀποκλειστικῶς τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ προσήκει νὰ συζητῆται ἢ προσκυνήσεις τῶν εἰκόνων, οὕσα ἔθος οἰκουμενικὸν καὶ ἀποστολικὴ παράδοσις τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων, θεσπισθεῖσα ἤδη καὶ ὑπὸ τῆς Ζ'. Οἰκουμενικῆς συνόδου.

Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης παριστάμενος ἐν τῇ συνελεύσει ἐκείνῃ, μετὰ τοῦ χαρακτηρίζοντος αὐτὸν μεγάλου θάρρους παρέστησεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι ὅλως ἀναρμοδίως καὶ ἀτόπως ἀναμειγνύεται εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα· «οὐκ ἔξεστί σοι, βασιλεῦ, παραλύειν ἐκκλησιαστικούς θεσμούς· ἀκούειν γὰρ καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, *Καὶ οὖς μὲν ἔθετο*

ὁ Θεὸς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας πρῶτον Ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, καὶ οὐ προσέθηκε καὶ βασιλεῖς. Μάτην οὖν βιάζεις ἡμᾶς καὶ οὐκ ἀκουσόμεθά σου».

Ὁ βασιλεὺς ἀγανακτήσας διέταξε τοὺς ὀρθοδόξους ν' ἀπέλθωσιν, ἐκεῖνοι δὲ συνελθόντες πάλιν ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ συνεσκέφθησαν περὶ τοῦ ζητήματος. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἐπαρχοῦ Κωνσταντινουπόλεως προσελθόντες διέταξαν νὰ διαλυθῶσι καὶ παύσωσι συγκροτοῦντες τοιαύτας συνελεύσεις¹.

Οὐχ ἦττον ὁ βασιλεὺς ἐφαίνετο ἔτι διστακτικός, ὑπὸ τῶν ἄκρων εἰκονομάχων διὰ τοῦτο ἀποκαλούμενος «χαμαιλέον», διότι δὲν προέβαιναν εἰς ὀριστικὰς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀποφάσεις. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων μεταβὰς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀπένευμε τὴν προσήκουσαν τιμὴν εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τηρήσας τὴν ἣν ἔδωκε πρὸς τὸν Πατριάρχην ὑπόσχεσιν νὰ μὴ ταράξῃ τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἁγίας ἐκεῖνας ἡμέρας². Ἀλλ' ὅτε κατ' αὐτὰς εὗρίσκετο πάλιν ἐν τῷ ναῷ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἀναγνώστης ἀνεγίνωσκεν ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Ἡσαΐου τὸ χωρίον «Τίνοι ὁμοιάσατε Κύριον καὶ τίνοι ὁμοίωματι ὁμοιάσατε αὐτόν; μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχύρῳσεν αὐτόν; ὁμοίωμα κατεσκεύασεν αὐτόν;» ἀλλικός τις ἱερεὺς ἀνεφώνησε «Σύνες, ὦ βασιλεῦ, ὅτι λέγει τὸ ἱερὸν λόγιον καὶ μηδεὶς σοι μετάμελος ἔστω ἐπὶ τοῖς ἐναρχθεῖσιν, ἀλλ' ἅπαν θεῖον δοκοῦν ἐκποδὸν ποιήσας εἰκόνησιμα τῆς ὀρθῆς ἔχου λατρείας τῶν μὴ σεβομένων αὐτῶν».

Τοῦτο, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐξηγεῖ διατὶ ὁ βασιλεὺς πανταχόθεν ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων περιελαυνόμενος δὲν ἠδύνατο ἐπὶ τέλους νὰ μὴ προβῇ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν παρεσκευασμένων.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων τοῦ 815 μεταβὰς εἰς τὸν ναὸν δὲν ἠσπιάσθη πλέον τὰς εἰκόνας³ καὶ ἀπεφάσισε λίαν ταχέως νὰ προβῇ εἰς συγκρότησιν δημοσίας διαλέξεως ἢ Συνόδου ἐν Κων/πόλει. Προσκαλέσας τοὺς ἐπισκόπους ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπηγόρευσε νὰ συναντήσωσι τὸν Πατριάρχην, ἵνα μὴ οὗτος ἐπιδράσῃ ἐπ' αὐτῶν⁴. Τοὺς ἀπειθήσαντας ἐτι-

¹ Ἀνωθύμου, Ἐνθ' ἄν. σ. 1025—1028. Ἰγνατίου, Ἐνθ' ἄν. 167—189. Θεοστηρίκου, Ἐνθ' ἄν. 32—36. Βίος Θεοδώρου Στουδίτου Α, 63—75. Β, 32—34, Γ, 62—75. Ἰωάννου Ἀγιοπλίτου. Βίος Νικητῆ ἡγουμένου τῆς μονῆς Μωδικίου, Γρυφῶνος Εὐαγγελίδου, Οἶβιοι τῶν ἁγίων, ἐν Ἀθήναις, σ. 303—304. Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν, Migne, 110, 984. Συμεῶν Μαγίστρου, Χρονικόν, Migne, 109, 609, Λέοντος Γραμματικοῦ, Χρονικόν, σ. 209.

² Ἀνωθύμου, Ἐνθ' ἄν. σ. 1032.

³ Ἀνωθύμου, Ἐνθ' ἄν. σ. 1029.

⁴ Ἰγνατίου, Ἐνθ' ἄν. 165—166. Θεοφάνους, Συνέχεια, Α, 20.

μώρησε διὰ περιορισμοῦ ἢ ἐξορίας. Διὰ μυρίων δὲ τρόπων κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ ἱκανοὺς καὶ ἐξ ἐκεῖνων ἔτι τῶν πρὸ μικροῦ χρόνου συγκροτούντων τὰς ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ συνελεύσεις. Δι' αὐτῶν δ' ἀπεπειράθη νὰ μεταπίσῃ καὶ τὸν Πατριάρχη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πατριάρχης προσεπάθει νὰ συγκρατήσῃ τὸν βασιλέα γράψας πρὸς τὴν βασίλισσαν καὶ πρὸς διαφόρους ἀνωτέρους τοῦ κράτους λειτουργούς. Εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐνεργειῶν τούτων ὁ βασιλεὺς ἔθηκεν ὑπὸ περιορισμὸν τὸν Πατριάρχη, ἀπαγορεύσας τὴν ἐκ τοῦ Πατριαρχείου ἔξοδον καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πατριαρχικῶν καθηκόντων. Ἐπειδὴ δ' ἠσθένησε τότε βαρέως ὁ Πατριάρχης, ἀπέφυγεν ὁ βασιλεὺς νὰ καθαιρέσῃ αὐτὸν τοῦ ἀξιώματος, μετὰ δὲ τὴν ἀνάρρωσιν ἀμέσως προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Σύνοδον. Ὁ Πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἐνεφανίζετο εἰς τὴν Σύνοδον, ἐὰν ἐξ αὐτῆς ἀπεμακρύνοντο οἱ κοσμικοὶ εἰκονομάχοι καὶ ἀπληευθεροῦντο οἱ ἕνεκα τῶν ὀρθοδόξων αὐτῶν φρονημάτων περιορισμένοι¹.

Οἱ εἰκονομάχοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ προβάντες εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς Συνόδου κατὰ Μάρτιον τοῦ 815 διεμήνυσαν εἰς τὸν Πατριάρχη νὰ ἐμφανισθῇ. Καὶ ὁ μὲν Πατριάρχης προέβη εἰς τὴν καθάρσει τῶν εἰκονομάχων κληρικῶν τῶν συγκροτησάντων τὴν παρασυναγωγὴν ἐκείνην, ἀλλ' οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Συνόδου καὶ ὁ συνοδεύων αὐτοὺς ὄχλος, ἀπερχόμενοι ἐκ τοῦ Πατριαρχείου, ἀσεβῶς ἐξεφράζοντο περὶ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ Γερμανοῦ καὶ Ταρασίου. Ὁ Πατριάρχης ἐν τοιαύταις εὐρεθεῖς περιστάσεσιν ἐθώρησε καλὸν ν' ἀποχωρήσῃ παραιτούμενος, μεθ' ὃ ὑπὸ στρατιωτικῆν συνοδείαν ἀπεστάλη εἰς ἐξορίαν μεσοῦντος Μαρτίου μηνὸς τοῦ 815².

Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου ἀρχηγὸς τῶν ὀρθοδόξων παρέμεινεν ἐν Κων/πόλει ὁ Θεόδωρος Στουδίτης ἀρόβως καὶ μετὰ παρηρησίας διακηρύττων τὰ φρονήματα αὐτοῦ. Τῇ 25 Μαρτίου οἱ Στουδίται ἐτέλεσαν λιτανεῖαν περὶ τῆς μονῆς αὐτῶν ὑψοῦντες εἰκόνας, ψάλλοντες εἰς τιμὴν τῆς εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ τροπάριον «Τὴν ἄχραντον εἰκόνα σου προσκυνοῦμεν ἀγαθέ . . . »³. Ἦτο συνήθης λιτανεῖα ἐτησίως τελουμένη, ἀλλὰ τότε προσέλαβεν ἰδιάζουσαν σημασίαν, διότι παρουσιάσθη ὡς διαδήλωσις τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος κατὰ τῶν εἰκονομάχων. Ὁ βασιλεὺς ἐμήνυσεν εἰς τὸν Θεόδωρον ν' ἀποφεύγῃ ἐπιδεί-

¹ Ἀνωρύμου, Ἐνθ' ἄν. σ. 1032. Ἰγνατίου, Ἐνθ' ἄν. 189—198.

² Ἰγνατίου, Ἐνθ' ἄν. 190. Ἀνωρύμου, σ. 1033. Θεοδώρου, Ἐπιστ. Β, 18. 357. Θεοοστηρίκου, Ἐνθ' ἄν. 36. Θεοφάνους, Συνέχεια Α, 17. Πρβλ. Dobroclonsky, Ἐνθ' ἄν. I, 726. Bréhier, Ἐνθ' ἄν. 32—33.

³ Βίος Θεοδώρου Στουδίτου, Α, 78—79. Β, 26, 36. Γ, 78, 79.

ξεις, προσαπειλήσας θάνατον ἐν περιπτώσει ἀπειθείας. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος οὐδαμῶς ἐπτοήθη.

Τῇ 1 Ἀπριλίου 815, ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ἐχειροτονήθη ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων νέος Πατριάρχης ὁ ἐξ ἐπιφανοῦς γένους καταγόμενος Θεόδωτος Μελισσηνὸς ἢ Κασσιτερᾶς¹, ὅστις μετὰ τινὰς ἡμέρας συγκροτήσας Σύνοδον ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας προσεκάλεσε καὶ τοὺς ὀρθοδόξους. Οὗτοι συσκεφθέντες μετὰ τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου ἀπεφάσισαν νὰ μὴ προσέλθωσιν. Ὡς δὲ προεβλέπετο, ἡ εἰκονομαχικὴ ἐκείνη Σύνοδος ἐκύρωσε τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 754, μὴ ἀποκαλέσασα ὁμῶς τὰς εἰκόνας «εἰδῶλα», κατεδίκασε δὲ τὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων².

Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης ἐντόνως διεμαρτυρήθη, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου. Ἐδημοσίευσεν αὐτὰς ἀμέσως καὶ ἀπήτησεν ὅπως πάντες οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ἡγούμενοι καὶ λοιποὶ κληρικοὶ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὰς ἐνυπογράφως. Πανταχοῦ αἱ εἰκόνες ἐξυβρίζοντο καὶ ἐξηφανίζοντο μετὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων τῶν ἐχόντων εἰκόνας, ὡσαύτως δ' ἐκαίοντο συγγράμματα ἔχοντα εἰκόνας ἢ περὶ εἰκόνων πραγματευόμενα. Ἀπηγορεύθησαν τὰ εἰς τιμὴν τῶν εἰκόνων τροπάρια, ἀντικατασταθέντα ὑπ' ἄλλων, εἰκονομαχικῶν φρονημάτων. Διὰ δὲ τοὺς ἐν ταῖς σχολαῖς παιδευομένους παῖδας συντετάχθησαν διδακτικὰ βιβλία περιέχοντα εἰκονομαχικὰ φρονήματα. Μεγάλοι κατεβάλλοντο προσπάθειαι ἀναμορφώσεως τῆς κοινωνίας ὑπὸ πνεῦμα ἀντίθετον τῇ ὀρθοδόξῃ πρὸς παγίωσιν τῆς εἰκονομαχικῆς μεταρρυθμίσεως. Καὶ ἐτιμωροῦντο μὲν οἱ ἀνθιστάμενοι εἰς τὰς συστηματικὰς ταύτας ἐνεργείας, ἡμείβοντο δ' οἱ ἀποδεχόμενοι αὐτάς. Οἱ ὀρθόδοξοι ἐξωρίζοντο καὶ ἀπέβαλλον τὴν περιουσίαν αὐτῶν δημευομένην. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξωρίσθη τότε εἰς Σαμοθράκην, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν, ὁ λίαν γνωστὸς χρονογράφος Θεοφάνης. Οἱ ἐξοριζόμενοι καὶ εἰς τὰς πεποιθήσεις αὐτῶν ἐπιμένοντες κατεδικάζοντο εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς μυρίας κακώσεις μαστιγούμενοι πολλάκις τῆς ἡμέρας, ἀναφέρονται δὲ τραγικὰ ἐπεισόδια μαρτυροῦντα τὴν θηριωδίαν πολλῶν διωκτῶν. Πολλοὶ τῶν παθόντων ἐξήρχοντο ἐκ τῶν βασάνων συντετριμμένοι, οἱ διῶκται ὁμῶς ἀπέφευγον νὰ θανα-

¹ Ἀ ν ο ν ὄ μ ο υ, σ. 1033. Ἰ γ ν α τ ῖ ο υ, Ἔνθ' ἄν. 201—202. Θεοφάνου ς, Συνέχεια Α, 17.

² M. D. S e r r u y s, Les Actes du Concile iconoclaste de l'an 815, Mélanges d'Archéologie et d'Histoire, τόμ. XXII, 1903, σ. 348—349. G. O s t r o g o r s k y, Studien zur Geschichte der byzantinischen Bilderstreites, Breslau 1929, σ. 48—51. H e f e l e - L e c l e r c q, Histoire des Conciles, III, 2, σ. 1218—1219.

τώσωσι τοὺς πάσχοντας, ἵνα μὴ ἄκοντες προσάψωσιν αὐτοῖς τιμὴν μαρτύρων¹.

Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης ἐν τῇ ἐξορίᾳ.

Κατὰ τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου, μετὰ τὸν ἐξεγεργθέντα ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων διωγμὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, ἐξεδόθη διάταγμα περὶ ἐξορίας αὐτοῦ. Πιθανῶς δὲ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 815 ἐξετελέσθη τὸ διάταγμα, ἀπαχθέντος τοῦ Θεοδώρου εἰς Μετώπην, παρὰ τὴν νοτιάν ὄχθην τῆς ἐν Μυσιά² Ἀπολλωνιάδος λίμνης. Ἐκεῖθεν ἀπεμακρύνθη ὁ Θεόδωρος εἰς Βόνιτα² παρὰ τὴν λίμνην Ἄναυσαν (νῦν Tsardak cheuly) κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως προλαμβάνοντος πᾶσαν ἐπικοινωνίαν τοῦ ἐξορίστου μετὰ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων. Εἰς τὸν νέον τόπον τῆς ἐξορίας ἀφίκετο ὁ Θεόδωρος μετὰ δεκαπενθήμερον πορείαν, ἀκατάβλητον ἔχων τὸ φρόνημα. Ἦρξατο δὲ εὐρυτάτης ἀλληλογραφίας συγκεντρώσας περὶ ἑαυτὸν πιστοὺς τινὰς μαθητάς, παρὰ τοὺς νέους περιορισμοὺς ὑφ' οὓς ὑπεβλήθη.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρωτοστατούντων τοῦ Ἰωάννου Γραμματικοῦ καὶ τοῦ Ἀντωνίου ἐπισκόπου Συλαίου, ἐπετείνετο ὁ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διωγμὸς μετὰ νέας τῶν εἰκονομάχων συσκέψεις, πλείστοι δὲ Στουδίται μοναχοὶ ἔπαθον. Ἄλλ' ἐξευρέθη καὶ τὸ ἐξῆς πρὸς δελεασμὸν τῶν ὀρθοδόξων. Προϋτάθη αὐτοῖς νὰ ἔχωσι μὲν καὶ σέβωνται τὰς εἰκόνας, νὰ μὴ ποιῶσιν ὅμως περὶ αὐτῶν λόγον καὶ ν' ἀναγνωρίζωσι τὸν Θεόδοτον Πατριάρχην. Πολλοὶ κατ' οἰκονομίαν ἐδέχθησαν ταῦτα, ἀλλ' ὁ Θεόδωρος διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς εἰκονομαχικῆς πονηρίας ταύτης, ἀποκλαίων ὡς μεγάλην συμφορὰν τῆς ἐκκλησίας τὴν ὑποχώρησιν ὀρθοδόξων τινῶν, οὓς προσεπάθησε νὰ διαφωτίσῃ δι' ἐπιστολῶν. Μετῆλθον δὲ κατ' αὐτοῦ οἱ διῶκται τρόπους ἀπανθρώπους πρὸς ἐκβιασμὸν καὶ ὑπέβαλον αὐτὸν εἰς τοιαύτας ἀνηλεεῖς καὶ συνεχεῖς μαστιγώσεις, ὥστε ἀνέμενε τὸν θάνατον, πολλῶ μᾶλλον ὅτι καὶ τροφῆς αὐτὸν ἐστέρησαν.

Ἐξηκολούθει ὅμως, παρὰ πάντα ταῦτα, τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας μὴ ἀποβάλλων τὸ θάρρος. Ἐξαπέλυε πλείστας καὶ ἐγκυκλίους καὶ ἰδιαιτέρας ἐπιστολάς προτρέπων τοὺς ὀρθοδόξους νὰ ἐμμένωσιν ἐν τῇ πί-

¹ Θεόδωρου Ἐπιστολαὶ Β, 4. 5. 6. 12. 14. 16. 17. 26. 81. 95. 100. 154. Βίος Θεοδώρου Α, 77. Β, 35. 45. Γ, 77. Νικηφόρου, Ἀπολογητικὸς Α, § 15, ἐξ. Θεοστοργίου, Ἐνθ' ἀν. § 38 ἐξ. J. Pargoire, St Thaddée, ἐν «Echos d'Orient» IX, 1906, σ. 37 ἐξ. Dobroclonsky, I, 752 ἐξ. Κ. Παρηγοπούλου, Γ, β, σ. 206 ἐξ.

² Περὶ τῆς τοποθεσίας ταύτης ἴδε J. Pargoire, La Banita de St Theodor Studite ἐν «Echos d'Orient» 40 (1903) σ. 207 ἐξ. Dobroclonsky, I, 770 ἐξ.

σται καὶ ἐγκαρτερήσωσιν ἐν τοῖς παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς διωγμοῖς. Μία τῶν ἐγκυκλίων τούτων ἐπιστολῶν περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως, ἀνακριθεὶς δ' ὁ Θεόδωρος ὁμολόγησεν ὅτι αὐτὸς αὐτὴν ἔγραψε καὶ μὴ πειθόμενος νὰ μεταβάλλῃ γνώμην εἰς δεινὴν πάλιν ὑπεβλήθη μαστίγωσιν μετὰ τινος μαθητοῦ καὶ συναγωνιστοῦ. Τὸ αἷμα ἔρρευσε κρουνηδὸν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ ἀκαταβλήτου ἀθλητοῦ, ἐκ δὲ τῶν πλεκτῶν ἱμάντων, δι' ὧν ἐμαστιγώθη, ἐσχηματίσθησαν πληγαί, φρικτοὺς προξενίσασαι πό- νους.

Καταληφθεὶς ὁ Θεόδωρος ὑπὸ πυρετοῦ, μὴ δυνάμενος μῆτε νὰ κοιμηθῆ μῆτε νὰ φάγῃ, ἐστηρίχθη διὰ τῶν περιποιήσεων τοῦ νεαροῦ συναθλητοῦ Νικολάου, εἰς ὃν ἐπεδαψίλευσε καὶ αὐτὸς πατρικῶς περιποιήσεις. Μόλις μετὰ πολλὰς ἐβδομάδας ἀποκατεστάθη ἡ ὑγεία τοῦ Θεοδώρου, ἡ πρώτη δὲ σκέψις αὐτοῦ ὑπῆρξε νὰ γράψῃ ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ἀγωνιζομένους καὶ βασανιζομένους ἀδελφοὺς ἐνθαυρῶν αὐτοῦ¹.

Ὁ βασιλεὺς, θέλων, ὡς ἐνόμιζεν, αὐστηρότερον νὰ περιορίσῃ αὐτόν, διέταξε ν' ἀπαχθῆ εἰς Σμύρνην, ἧς ὁ Μητροπολίτης ἦτο εἰκονομάχος. Ἐπὶ ἡμέρας πολλὰς καὶ κατ' αὐτὰς τὰς νύκτας, βαδίζων σιδηροδεσμούμενος δίκην κακούργου μετὰ τοῦ συναθλητοῦ Νικολάου ἀφίκετο εἰς Σμύρνην καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸν Μητροπολίτην ἐκλείσθη δέσμιος ἐν τινι καθύρῳ καὶ σκοτεινῷ τῆς Μητροπόλεως ὑπογείῳ. Ἐν αὐτῷ διέμεινεν ὁ μέγας ἀθλητῆς ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ ὀκτὼ μῆνας, ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 819 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 821, τρεφόμενος μόνον δι' ἄρτου καὶ ὕδατος. Αὐστηρῶς φρουρούμενος, δὲν εἶχεν ἀδειαν νὰ ἐπικοινωνῆ καὶ ὁμιλῆ πρὸς οἰονδήποτε. Ἀλλὰ κατώρθουν ἐνίοτε οἱ Στουδίται νὰ διαβιβάζωσιν εἰς αὐτὸν ἐνδύματα καὶ ἐπιστολάς ἢ νὰ συνομιλῶσι μετ' αὐτοῦ, ἔγραφε δὲ καὶ ὁ ἴδιος, δσάκις τοῦτο κατώρθου.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως εἰς τρίτην μαστίγωσιν ὑπεβλήθη ἐν τῷ ὑπογείῳ ἐκείνῳ, ἀλλ' οὔτε ἡ μαστίγωσις, οὔτε αἱ προτροπαὶ τοῦ Μητροπολίτου Σμύρνης, οὔτε αἱ φοβεραὶ ἐκεῖναι θλίψεις καὶ στενοχωρίαι ἠδυνήθησαν νὰ κλονίσωσιν αὐτόν². Ἠπείλησεν αὐτόν ὁ βασιλεὺς ὅτι θὰ κατεδικάζετο εἰς θάνατον ἢ ὅτι θ' ἀπεκόπτετο ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Θεόδωρος τὴν ἀπειλὴν ἀκούσας παρσκευάζετο νὰ ὑποστῆ καὶ ταύτην τὴν ἀγωνίαν, δηλῶν ὅτι δὲν θὰ παύσῃ ἐφ' ὅσον ζῆ, ν' ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἀληθείας³.

¹ Θεοδώρου. Ἐπιστολὴ Β, 62.

² Θεοδώρου, Ἐπιστολὴ Β, 63.

³ A. Tougard, La persécution iconoclaste d'après la correspondance de St Théodore Stoudite, Paris, 1891 (καὶ ἐν Revue des Questions historiques 50 [1891] σ. 80—118, παρὰ L. Brehier, Ἐνθ' ἀν. σ. 34).

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπομακρύνσεως αὐτοῦ ἐκ Κων/πόλεως εἶχον ἤδη παρέλθει πέντε ἔτη καὶ ὀκτὼ μῆνες. Κατὰ τὸ διάστημα ἐκεῖνο ὁ Θεόδωρος ἔγραψεν ὑπερπεντακοσίας ἐπιστολάς, ἐξ ὧν σώζονται 345, ἐν αἷς ἀποτυποῦται ὁ γνήσιος χαρακτήρ τοῦ μεγάλου τῆν ψυχὴν ἀνδρὸς ἐκεῖνου. Δι' αὐτῶν προέτρεπε πάντας τοὺς ὀρθοδόξους νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἐνεθάρρυνε τοὺς καταδιωκομένους, ἀπελογεῖτο τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων, ἤλεγχε δ' ἅμα τὰς τυραννικὰς τῶν εἰκονομάχων πράξεις. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης, χωρὶς ν' ἀναγνωρίζῃ οἰονδίποτε πρωτεῖον αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς συνήθως λέγεται¹. Καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ὁ Θεόδωρος λέγει περὶ τοῦ Ἁπ. Πέτρου ὅτι ἦτο «τῶν Ἀποστόλων πρωτοστάτης, κορυφαῖος, πρόταρχος καὶ πρωτόθρονος», ὅτι εἰς αὐτὸν ἔδωκεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «τὸ τῆς ποιμνιαρχίας ἀξίωμα». Λέγει ἐπίσης ὅτι ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία εἶναι «κορυφή», κορυφαιότητα τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, πρωτίστη, πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν πρωτοβαθμιούσα, ὅτι ὁ θρόνος τῆς Ρώμης εἶναι «ἀγιώτατος, ἀποστολικός, πρώτιστος, κορυφαῖος, κορυφαιότατος, ἐν ᾧ Χριστὸς ἔθετο τὰς κλεῖς τῆς πίστεως» κτλ. Δι' ἀναλόγων ἐκφράσεων χαρακτηρίζει καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης. Ἄλλὰ παρατηρητέον² ὅτι προσωπικῶς ἠδύνατο ὁ Θεόδωρος περὶ τούτου μὲν τοῦ Πάπα ἐπαινετικῶς νὰ ἐκφράζηται, ἐκεῖνον δὲ νὰ ψέγη, τὰ δὲ κοσμητικὰ ἐπίθετα ἦσαν λίαν συνήθη ἐν τῇ ἐπιστολογραφίᾳ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εὔρηνται δὲ καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς τοῦ Θεοδώρου ἐπιστολαῖς.

Πρὸς ὀρθόδοξον βασιλέα ὁ ἀδούλωτος τὸ φρόνημα Θεόδωρος γράφων ὀνομάζει αὐτὸν «χριστομίμητον, θεώνυμον, θεόσεπτον», πρὸς τὸν λογοθέτην Παντολέοντα γράφων λέγει «σοῦ τὸ πνευματοκίνητον στόμα». Ἡδύ-

¹ Πρβλ. J. Richter, Ueber die Lehre Theodors von Primat des römischen Bischofs, ἐν περιοδ. «Katholik». 54 (1874), 2. σ. 385—414. J. Pargoire, Ἔνθ' ἄν. σ. 290—291. Schneider, Ἔνθ' ἄν. σ. 107, 111. J. Hergentröther, Photius Patriarch von Constantinopel, I, Regensburg, 1876, σ. 266, 281, 307. A. Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident, I, München 1864, σ. 139—142. S. Salaville, La primauté de St Pierre et du Pape d'après St Theodore Stoudite, ἐν «Echos d'Orient», XVII, 1914, σ. 23 ἔξ. Κατὰ τὸν A. Gardner (Ἔνθ' ἄν. σ. 8, 14), ὁ Θεόδωρος ὠνειροπόλοι τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὸ πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, κατὰ δὲ τὸν A. Fr. Gfröger, Allgemeine Kirchengeschichte, Stuttgart, 184—46 III, 1, σ. 190, ἂν ὁ Θεόδωρος κατῴρθου τῷ 806 νὰ ἐκλεγῇ Πατριάρχης Κ/πόλεως, ἔμελλε ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα Ρώμης!

² Πρβλ. Grossou, Ἔνθ' ἄν. σ. 288 ἔξ. Dobroclonsky, Ἔνθ' ἄν. I, 817 ἔξ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, Ἀθ. 1930, σ. 129 ἔξ.

νατο δέ τις και ἐν ταῖς πρὸς τὸν Πατριάρχην Νικηφόρον ἐπιστολαῖς νά εὔρη τοιαύτας, οἷας και ἐν ταῖς πρὸς τὸν Πάπαν, ἐκφράσεις. Πρὸς τὸν Νικηφόρον γράφει ὁ Θεόδωρος «θεία και κορυφαία τῶν κεφαλῶν ἀκρότης», πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων «πρῶτος Πατριαρχῶν». Τοὺς Πατριάρχας θεωρεῖ «ὁμοταγεῖς», τὴν ὅλην ἐκκλησίαν διοικουμένην ὑπὸ τῶν πέντε Πατριαρχῶν, ὄντων ἴσων πρὸς ἀλλήλους, καλεῖ «πεντακόρυφον κράτος» και ὑποδεικνύει ὅτι τὸ ἀνώτατον κῦρος μόνη ἡ Οἰκουμενικὴ ἐκκλησία ἔχει. Τὸ δὲ περιεχόμενον τῶν πρὸς τὸν Πάπαν δὲν διαφέρει τοῦ τῶν πρὸς τοὺς λοιποὺς Πατριάρχας ἐπιστολῶν τοῦ Θεοδώρου, ὅστις δι' αὐτῶν και διὰ τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν παρέστη εἰς μέσον ὡς ἀρχηγὸς τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἀπὸ τῆς εἰκονομαχίας δοκιμασίαν, σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου προκαλέσας τὴν προσοχήν.

Ὅταν δὲ μετὰ μικρόν, ἔνεκα τῆς ἐν Κων/πόλει γενομένης πολιτικῆς μεταβολῆς, ἐξεδόθη κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 829 διάταγμα περὶ ἐλευθέρως ἐπανόδου τῶν ἐξορίστων, ὁ Θεόδωρος ἀπελθὼν ἐκ Σμύρνης μετέβη εἰς Βιθυνίαν, ἐγένετο δὲ πανταχοῦ, ὀπόθεν διήρχετο, δεκτὸς μετ' ἐνδείξεων ἀπείρου σεβασμοῦ και ἀγάπης παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ὡς ἐνδοξος ὁμολογητῆς τῆς πίστεως.

Ἡ εἰκονομαχία ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Τραυλοῦ.

Ὁ βασιλεὺς Λέων Ε'. ἐπραξε πᾶν τὸ δυνατόν πρὸς ἐπικράτησιν τῆς εἰκονομαχίας, ἀλλὰ τὰ πράγματα και πάλιν ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὴ τοιαύτη ἐπικράτησις. Ἄλλως τε ὁ ἄριστος ἐκεῖνος ἡγεμὼν, μεγάλην καταδείξας ἱκανότητα ἐν τῇ διακυβερνήσει τοῦ κράτους και ἐν τῇ ἀποκρούσει τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων ἔπεσε θῦμα συνωμοσίας, δολοφονηθεὶς τῇ 25 Δεκεμβρίου 825.

Ὁ καταλαβὼν τὸν θρόνον Μιχαὴλ Β'. Τραυλὸς (825—829) ἦτο ἐντελῶς ἀνάξιος κυβερνήτης, δύστροπος και τραχύς, ἀπαίδευτος, μίαν μόνην ἔχων ἱκανότητα, τὴν στρατηγικὴν¹.

Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος ὁ Μιχαὴλ ἠθέλησεν εὐθὺς ἀμέσως νά ἱκανοποιήσῃ τὴν ὀρθόδοξον μερίδα και διὰ τοῦτο διέταξε τὴν κατάπαυσιν παντὸς διωγμοῦ και τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐξορίστων². Ἡ ἐκ τούτου χαρὰ ὑπῆρξε γενικὴ, ταύτην δὲ συμμεριζόμενος και ὁ ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης ἐξεδήλωσεν αὐτὴν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του. Συνοδευόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Νικολάου ἀπῆλθεν

¹ Κ. Παπαρηγόπουλου, Γ, β, σ. 227 ἔξ.

² Θεοφάνους, Χρονογραφία, σ. 494. Ζωναρά, Χρονικόν, Migne, 134, 1364.

ἐκ Σμύρνης εἰς Κων/πολιν διὰ ξηραῖς. Καθ' ὁδὸν διελθὼν διὰ τῶν χωρίων Ξηρόλοφοι, Μιτᾶτα, Πτελέα, Ἀχυράους καὶ τῶν πέριξ τῆς Προύσης πρὸς τὴν Χαλκηδόνα, ἐγένετο δεκτὸς ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐν τῷ χωρίῳ Μιτᾶτα ἐφιλοξενήθη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὑπάτου Λέοντος, ἐν Πτελέᾳ ἔμεινεν ἱκανὰς ἡμέρας, συναντήσας ἐκεῖ καὶ τινὰς Στουδίτας μοναχοῦς, πρὸς τοῖς ἄλλοις δ' ἐκεῖ ἔφθασε καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, ἀπαλλαγείς τῆς ἐξορίας. Εἰς τὰ πέριξ τῆς Προύσης ἀνέμενον τὴν διέλευσιν τοῦ Θεοδώρου πολλοὶ μοναχοὶ τῶν μονῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἐκτὸς ἄλλων ἐκεῖ συνηντήθη μετὰ τοῦ Πέτρου Νικαίας, τοῦ Ἰωάννου Χαλκηδόνοιο καὶ ἄλλων ὁμολογητῶν, μόλις ἀπαλλαγέντων τῆς ἐξορίας. Πιθανῶς ἐκεῖ συνηντήθη τὸ πρῶτον καὶ μετὰ τοῦ ἀναχωρητοῦ τοῦ Ὀλύμπου Ἰωαννικίου τοῦ Μεγάλου, μεθ' οὗ συνωμίλησεν ἐπὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου, τοῦ τε ἀναχωρητικοῦ καὶ τοῦ κοινοβιακοῦ. Προχωρήσας πρὸς τὴν Χαλκηδόνα ὁ ἅγ. Θεόδωρος συνήγησεν τὸν χρηματίσαντα μάλιστα Θεόκτιστον, ζῶντα μοναχικὸν βίον, καὶ τὸν πρόην Πατριάρχην Κων/πόλεωο Νικηφόρον, ἐφρησυχάζοντα ἐν τῇ μονῇ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἔνθα καὶ παρέμεινεν ὁ Θεόδωρος ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, συνομιλῶν μετὰ τοῦ Νικηφόρου¹.

Ἄλλ' ἐκεῖ ἤδη εὐδοκίμως ἐμάνθανεν ὅτι αἱ ἐλπίδες, αἱ στηριχθεῖσαι ἐπὶ τοῦ νέου αὐτοκράτορος ὡς μέλλοντος νὰ ὑποστηρίξῃ εἰλικρινῶς τὴν ὀρθοδοξίαν, δὲν ἦσαν βάσιμοι. Διότι ὁ Μιχαὴλ Τραυλὸς ἀπέκρουε μὲν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, ἐπιτρέπων μόνον τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἐν τοῖς ναοῖς, ἔνεκα δὲ τῆς θρησκευτικῆς του ἀδιαφορίας μᾶλλον ἢ ἀπιστίας² ἐνόμιζεν ὅτι τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἔπρεπε νὰ καταπνίγονται διὰ τῆς ἀπαγορεύσεωο πάσης ἐπ' αὐτῶν συζητήσεωο³. Τούτου ἔνεκα ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς κατέπαυσε τὸν διωγμὸν καὶ ἀνεκάλεσε τοὺς ἐξορίστους, ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦ δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς στερηθέντας τῶν θέσεωο των ἐπισκόπους καὶ ἡγουμένους νὰ ἐπανέλθωοιν εἰς αὐτάς, κατεχομένας ὑπὸ εἰκονομάχων. Ὡστε ἔπαυσε μὲν ἡ φλόξ, ἔμεινεν ὁμοῦ ὁ καπνὸς³.

Ὅταν ὁ πρόην Πατριάρχης Νικηφόροο ἔγραψε πρὸς αὐτὸν προτρέπων ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὁ αὐτοκράτορ Μιχαὴλ διεμήνυσε πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀπαγορεύει πάντα λόγον περὶ δογμάτων, περὶ Συνόδων καὶ περὶ εἰκόνων⁴.

¹ Θεοδώρου, Βίωο Α, 102. 106. 108. 115. Β, 48—52. 58. Γ, 102. 115.

² Dobroclonsky, I. 850. Grossou, "Ἐνθ' ἀν. σ. 115. K. S c h w a r z l o s e, "Ἐνθ' ἀν. σ. 72.

³ Θεοδώρου, Ἐπιστολή Β, 75. Πρβλ. 79. 121.

⁴ Ἰγνατίου, "Ἐνθ' ἀν. 209. 210.

Οἱ ὁρθόδοξοι βεβαίως δὲν ἠδύναντο νὰ δεχθῶσι τοιαύτην ἀντίληψιν. Ὅθεν ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος προτραπεί νὰ δεχθῆ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἠγωνίῃ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδότου Κασσιτερά, ἐν ἀρχῇ τοῦ 821, ἐγένετο Πατριάρχης ὁ Ἀντώνιος Συλαίου.

Ταῦτα μανθάνων ὁ Θεόδωρος Στουδίτης δὲν ἠθέλησε νὰ μεταβῆ εἰς Κων/πολιν, ἀλλ' ἐπιστρέψας μετὰ τινων συμμοναστῶν μετέβη εἰς τὰ τοῦ Κοίσκεντος (Κρησκεντίου) ἐπὶ τῷ τῆς Νικομηδείας κόλπῳ, ὅπου πολυάριθμοι προσέτρεξαν πρὸς αὐτὸν καὶ μοναχοὶ καὶ κοσμικοί. Ἐγραψε δὲ πρὸς τὸν νέον αὐτοκράτορα καὶ πρὸς διαφόρους αὐλικοὺς προτρέπων αὐτοὺς νὰ ὑποστηρίξωσιν Ἰλλικρινῶς καὶ μέχρι τέλους τὴν ὁρθοδοξίαν¹.

Ὁ Μιχαὴλ θέλων νὰ προκαλέσῃ δημοσίαν συζήτησιν χωρὶς νὰ συμμετάσχῃ αὐτῆς, ὡς ἤξιον ὁ προκατόχος του, διέταξε νὰ μεταβῶσιν εἰς Κων/πολιν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἡγούμενοι². Ἄλλ' οἱ ὁρθόδοξοι συνανηθέντες περὶ τὸν Πατριάρχην Νικηφόρον ἀπεφάσισαν νὰ μὴ μεταβῶσιν εἰς Κων/πολιν, ἀλλὰ νὰ ζητήσωσι τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὁρθοδοξίας, ὡς καὶ τὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων ἐν ταῖς θέσεσιν αὐτῶν. Λιὰ νέου δὲ γράμματος αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐζήτησεν ὁ Θεόδωρος συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ ὡς πληρεξούσιος τῶν ὁρθοδόξων³. Ἡ ἄδεια ἐδόθη καὶ ὁ Θεόδωρος μετέβη μετὰ τινων ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων εἰς Κων/πολιν, ἐνθα μετὰ τοῦ συνήθους αὐτῷ θάρρους ἀμίλησε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Οὗτος ὅμως ἔψεξε τὸν Θεόδωρον διότι ἀντίσταται εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι οὔτε προσεκύνησεν, οὔτε θὰ προσκυνήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι τὰς εἰκόνας. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ—εἶπε—θέλω νὰ παραμείνῃ τὸ καθεστῶς, παρέχων ἑλευθερίαν καὶ εἰς τοὺς ὁρθοδόξους καὶ εἰς τοὺς εἰκονομάχους, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων γίνεται ἐκτὸς τῆς πρωτεύουσας.

Πρόδηλον, ὅτι ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους δὲν ἠδύνατο ὁ Θεόδωρος νὰ παραμείνῃ ἐν Κων/πόλει καὶ ἀπεμακρύνθῃ πάλιν εἰς τὰ Κρησκεντίου⁴.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐξηγέρθη ἐμφύλιος πόλεμος, ἀπομακρύννας τὴν προσοχὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς κοινωνίας ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ὁ ἐπαναστάτης Θωμᾶς συμφωνήσας μετὰ τοῦ χαλίφου τῶν Ἀράβων Ἀλ-Μαμούν (813—833) ἐστέφθη τῷ 821 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωβ (813/4—844/5) Αὐτοκράτορ⁵ καὶ ἐξεστράτευσεν κατὰ

¹ Θεοδόρου, Ἐπιστολή Β, 74, 75, 76, 80, 81, 82.

² Θεοδόρου, Ἐπιστολή, Β, 86, 129.

³ Αὐτόθι, Β, 86.

⁴ Βίος, Α, Γ, 118.

⁵ A. Vasiliev, Ἐνθ' ἀν. Ι, 362.

τῆς Κων/πόλεως, παρουσιάζων ἑαυτὸν ὡς τὸν Κωνσταντῖνον, υἱὸν τῆς Εἰρήνης, ὑποσχόμενος ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τοὺς φόρους. Πανταχοῦ τῆς μικρᾶς Ἀσίας εὗρε πρόθυμον ὑποδοχὴν καὶ εἶδε πυκνουμένας τὰς τάξεις τοῦ ἀνταρτικοῦ στρατοῦ, οὗτινος μέγα μέρος ἀπετελεῖτο ἐξ Ἀράβων. Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Θωμᾶ εἰς τὴν Θράκην οἱ κάτοικοι αὐτῆς συνετάχθησαν μετ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ Ἀραβες ἐπεδόθησαν εἰς λειλασίας καὶ διαρπαγὰς ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς ἐπαρχίαις, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ἐγκαταλιπὼν τὸ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νικομηδείας ἀναχωρητήριόν του, ἀπῆλθεν εἰς διάφορα μέρη πρὸς τὴν Κων/πολιν μετ' ἄλλων πολλῶν φυγάδων.

Παρὰ τὴν Χαλκηδόνα συναντήσας ὁ Θεόδωρος πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν πρόφην Πατριάρχην Νικηφόρον περὶ πολλῶν μετ' αὐτοῦ συνδιελέχθη καὶ διέλυσε τὰς διατυπωμένας ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων κατ' αὐτοῦ κατηγορίας ὅτι τάχα δὲν διετέλει εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὸν Νικηφόρον, δὲν ἀνεγνώριζε τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὅτι αὐθαιρέτως ὠρίζεν ἐπιτίμια διὰ τοὺς ἐκ τῆς εἰκονομαχίας ἐπιστρέφοντας εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ὁμοῦς ὑπόπτεισε τὰς συναντήσεις ἐκεῖνας, φοβηθεὶς μήπως διὰ τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Νικηφόρου ἡ ὀρθόδοξος μερὶς ὑποστηρίξῃ τὸν ἐπαναστάτην Θωμᾶν, διὸ καὶ διέταξεν αὐτοὺς νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ὅπερ καὶ ἔπραξαν οὗτοι.

Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 821 ὁ Θωμᾶς ἐπολιόρκησε τὴν Κων/πολιν, διακόψας δὲ τὴν πολιορκίαν μετὰ μικρὸν ἐπανάλαβεν αὐτὴν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 822, ἐπὶ ἓν ἔτος παρατείνας αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα τοῦ Θωμᾶ ὑπῆρξεν ἀτυχές. Αἱ πρὸς αὐτὸν συμπάθειαι διελύθησαν ἐκ τῆς συμμαχίας του μετὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες εἶχον προξενήσει μεγάλας καταστροφάς. Ἐπιτυχεῖς ἔξοδοι τοῦ βασιλέως Μιχαήλ, βοηθουμένου ἐξωτερικῶς καὶ ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ὁμορτάγου (Μορταγών), προὔξενησαν σοβαρὰς βλάβας. Ἐν τινι δὲ μάχῃ ὁ στρατὸς τοῦ Θωμᾶ ἐγκατέλιπεν αὐτόν, καταφυγόντα εἰς Ἀρκαδιούπολιν. Ἐκεῖ συλληφθεὶς παρεδόθη εἰς τὸν Μιχαήλ καὶ ἐθανατώθη κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ 823. Οὕτω κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις¹.

Πρὸ τῆς καταστολῆς αὐτῆς ὁ Μιχαήλ ἀπεπειράθη νὰ συμβιβάσῃ τοὺς ὀρθοδόξους καὶ τοὺς εἰκονομάχους διὰ δημοσίας συζητήσεως. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης εἰς σχετικὴν πρόσκλησιν ἐγγράφως ἠρνήθη νὰ συμμετάσχη αὐτῆς².

Ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπιληφθεὶς τοῦ ἐκ-

¹ Ἐπιστολὴ Μιχαήλ πρὸς Λουδοβίκον, M a n s i. XV, 417—9. Κ. Π α π α ρ ε η γ ο π ο ὄ λ ο υ, Γ, β, 229—234.

² B, 129.

κλησιαστικοῦ ζητήματος, ἤξιωσε παρὰ τῶν ὀρθοδόξων νὰ ἐπικοινωνήσῃσι πρὸς τοὺς εἰκονομάχους, τοὺς ἀρνούμενους δὲ ποικιλοτρόπως ἐτιμώρησεν ἢ ἐξώρισεν ἐκ τῆς βασιλευούσης. Ταῦτοχρόνως ἠθέλησε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, ἣς τὸ κῦρος πολλάκις ἐπεκαλέσθη ἢ ὀρθόξος μερίς, ἐλπίζων νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος ἑαυτοῦ τὸν Πάπαν διὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Φράγκων, διότι ἐγίνωσκεν ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῶν Φράγκων ἀπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἦσαν ὑπὲρ τῆς εἰκονομαχίας. Τῇ 10 λοιπὸν Ἀπριλίου 824 ἀπέστειλεν ἐκ Βυζαντίου ἀντιπροσωπεῖαν μετὰ γραμμάτων καὶ δώρων πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Φράγκων Λουδοβίκον Εὐσεβῆ, υἱὸν τοῦ Μ. Καρόλου (814—840) καὶ πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Εὐγένιον Β' (824—827). Ἐν τῷ πρὸς τὸν Λουδοβίκον γράμματι ἐξεδήλου τὴν λύπην του ἐπὶ τῇ ἐσωτερικῇ διαιρέσει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Κων/πόλεως καὶ ἐδικαιολόγει τὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διωγμὸν ἐπὶ τῷ ὅτι οὗτοι, παρὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 815, ἐξακολουθοῦσι προσκυνοῦντες δεισιδαιμόνως τὰς εἰκόνας καὶ φεύγοντες πρὸς τὴν Ρώμην διασπείρουσι συκοφαντίας κατὰ τοῦ Βυζαντίου¹. Τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς τὸν Πάπαν ἐπιστολῆς παρέμεινεν ἄγνωστον².

Τελευτῶντος τοῦ 824 ἡ Ἑλληνικὴ ἀποστολὴ γενομένη δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου μετέβη εἰς Ρώμην καὶ ἐπέδωκεν εἰς τὸν Πάπαν τὸ γράμμα τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ μετὰ τῶν δώρων³. Ὁ Λουδοβίκος, ἐγκρίσει τοῦ Πάπα, συνεκάλεσε τῷ 825 παρὰ τοὺς Παρισίους συνέλευσιν τῶν Φράγκων θεολόγων πρὸς συζήτησιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Πάπα. Οἱ θεολόγοι κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν πρέπει νὰ τυγχάνωσιν αἱ εἰκόνας προσκυνήσεως, ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑβρίζωνται ἢ νὰ ἐξαφανίζονται. Ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις αὐτῶν πρὸς ὑπόμνησιν τῶν παριστανομένων γεγονότων καὶ προσώπων καὶ πρὸς τὴν ἐξ αὐτῶν διδασκαλίαν⁴.

Ἐπὶ τοιοῦτο πνεῦμα ὑπεβλήθη εἰς τὸν Λουδοβίκον σχέδιον ἐπιστολῆς τούτου πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τοῦ Πάπα πρὸς τὸν Μιχαὴλ μετὰ συλλογῆς σχετικῶν χωρίων ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας⁵. Ὁ Λουδοβίκος, ὅπως προπαρασκευάσῃ καταλλήλως τὸν Πάπαν, ἀπέστειλε δύο ἐπισκόπους, εἰς οὓς ἀνέθηκε τὸ ζήτημα. Ἄλλ' ἄγνοοῦμεν τί ἀπήντησε καὶ ἂν ἔτι ὁ Πάπας ἀπήντησεν εἰς τὸν Μιχαὴλ. Ἄλλ' οὗτος

¹ M a n s i, XIV, 417—422.

² Πρβλ. M a n s i, XIV, 421.

³ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν. Ἡ Εἰκονομαχία ἐν τῇ Δύσει. Ἀλεξάνδρεια 1921, σ. 18, 19.

⁴ M a n s i, XIV, 421—460.

⁵ Αὐτόθι, 461—467.

ἕμως ἔμαθεν ὅτι καὶ ὁ Λουδοβίκος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν θεολόγοι ἠσπάζοντο κατ' ἀρχὴν τὰς εἰκονομαχικὰς ἰδέας. Ἴσως δ' ἔνεκα τούτου τῷ 826 τρίτην ἤδη φορὰν ἠξίωσε παρὰ τῶν ὀρθοδόξων νὰ προέλθωσιν εἰς δημοσίαν συζήτησιν μετὰ τῶν εἰκονομάχων. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ὅστις κυρίως διηύθυνε τὸν ἀγῶνα τῆς ὀρθοδοξίας, ἠρνήθη, ἔγραψε δὲ ἔτι ἅπαξ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Θεόφιλου καὶ ὑπέδειξε ἐν αὐτοῖς ὅτι ἔπρεπε νὰ καταπαύσῃσι τὸν κατὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἀγῶνα¹.

Τελευτὴ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου Στουδίτου.

Μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐπιναστάσεως τοῦ Θωμᾶ, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, μὴ θέλων νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸς τοὺς εἰκονομάχους, ἀπεμακρύνθη ἐκ Κων/πόλεως εἰς τινα μονὴν τοῦ ἁγίου Γρυφῶνος παρὰ τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον, ἔναντι τῶν Πιργκηπονήσων, ὅπου διέτριψε μέχρι τῆς ὁσίας τελευτῆς αὐτοῦ. Ὁ θάνατος εἶχεν ἤδη ἀφαρπάσει πολλοὺς τῶν γενναίων αὐτοῦ συναγωνιστῶν Στουδιτῶν, ἀλλὰ τοῖς τότε ὑπολειπομένοις προσετίθεντο νέοι, οἵτινες συνεκεντροῦντο περὶ τὸν Θεόδωρον, ἐνισχύοντες τὴν κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἀντίδρασιν. Ὁ Θεόδωρος ἐξηκολούθησεν αὐτὴν δι' εὐρυτάτης ἀλληλογραφίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Β'. ἔγραψεν ὑπὲρ τὰς 359 ἐπιστολάς, ἐξ αὐτῶν δὲ σφύζονται 149. Τὸ κύριον θέμα τῶν ἐπιστολῶν του εἶνε τὸ ζήτημα τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἀσπληρόλησαν αὐτὸν καὶ συναφῆ ζητήματα, ἥτοι τὸ πῶς πρέπει νὰ καθορισθῶσιν αἱ βιωτικαὶ σχέσεις τῶν ὀρθοδόξων πρὸς τοὺς εἰκονομάχους καὶ τίνα ἐπιτίμια δέον νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τοὺς ἐκ τῆς εἰκονομαχίας ἐπιστρέφοντας.

Περὶ τῶν ζητημάτων τούτων διάφοροι ἐπεκράτουν γνώμαι τῶν ὀπαδῶν τῆς οἰκονομίας ἢ τῆς ἀκριμείας. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀνεπιφυλάκτου οἰκονομίας ἐθεώρουν ἐπιτετραμμένην πᾶσαν οἰανδήποτε ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς εἰκονομάχους, οἱ δὲ μετριώτεροι ἀπέφευγον μόνον τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπικοινωνίαν. Οἱ τοιοῦτοι ὀπαδοὶ τῆς οἰκονομίας δὲν ἐθεώρουν δίκαιον νὰ ἐπιβάλλωνται ἐπιτίμια εἰς τοὺς ἐπικοινωνοῦντας μετὰ τῶν εἰκονομάχων. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος ἐθεώρει τὴν εἰκονομαχίαν ὡς αἴρεσιν δεινήν, ἄρνησιν τοῦ Χριστοῦ, ἐπομένως μεγάλην ἁμαρτίαν ἐλογίζετο οἰανδήποτε ἐπικοινωνίαν καὶ σχέσιν πρὸς τοὺς εἰκονομάχους, ἀξίους δ' ἐπιτιμίων τοὺς τοιαύτην ἁμαρτίαν διαπράττοντας. Ἀπηγόρευε καὶ τὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου σχέσεις τῶν ὀρθοδόξων πρὸς τοὺς εἰκονομάχους, μεθ' ὑπερβολικῆς

¹ Ἐπιστολὴ Β, 199.

αύστηρότητος. Ἀξιοσημείωτον δ' ὅτι καὶ ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἀγῶνων δὲν ἐλησμένοι τὸ ἔργον αὐτοῦ ὡς ἡγουμένου τῶν μοναχῶν Στουδιτῶν καὶ δὲν παρέλειπεν οὐδεμίαν εὐκαιρίαν χωρὶς νὰ μεριμνᾷ περὶ τοῦ βίου αὐτῶν καὶ τῆς καθόλου πορείας τοῦ μοναχικοῦ βίου. Αἱ πολυάριθμοι δ' ἐπιστολαὶ αὐτοῦ μαρτυροῦσι τὴν πολυμερεστάτην αὐτοῦ δρασίαν ἐν τῇ ὄλῃ ἐκκλησίᾳ, διότι πανταχόθεν ἠρωτᾶτο περὶ διαφόρων ζητημάτων καὶ πανταχοῦ ἐπενέβαιναν ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας. Οὐδὲν ζήτημα εὗρισκεν αὐτὸν ἀδιάφορον.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 823 ἢ 824 ὁ Μιχαὴλ Β' ἐνυμφεύθη εἰς δεύτερον γάμον τὴν μοναχὴν Εὐφροσύνην. Ὁ Θεόδωρος ἐθεώρησε καθῆκον αὐτοῦ νὰ διαμαρτυρηθῇ δημοσίᾳ ἐν ταῖς κατηχητικαῖς αὐτοῦ ὁμιλίαις κατὰ τῆς νέας ταύτης παρανομίας τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀδελφείας¹.

Ἐξηκολούθει τὴν θαναμαστὴν αὐτοῦ δρασίαν ὁ Θεόδωρος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου, ἐν μέσῳ τῶν διωγμῶν, τῶν διηνεκῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων, τῶν βαρυτάτων φυσικῶν στερήσεων κατὰ τὰς ἐπανελιμμένας ἐξορίας, τῆς ἐκτάκτου ἐντάσεως τῆς προσοχῆς αὐτοῦ, ὅτε τῇ 31 Ὀκτωβρίου 826 σοβαρῶς ἀσθενήσας κατεκλίθη. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας, μόλις κατέπαυσεν ὁ παροξυσμὸς τοῦ πυρετοῦ, μὴ δυνάμενος νὰ ἐγερθῇ τῆς κλίνης, ὑπηγόρευσε εἰς τινὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁμιλίαν διὰ τοὺς μοναχοὺς. Τὴν ὁμιλίαν ταύτην ἠδυνήθη ν' ἀναγνώσῃ ὁ ἴδιος τὴν 4 Νοεμβρίου καθήσας ἐν μέσῳ τῶν μοναχῶν, εἶτα μετέβη εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐτέλεσε τὴν θεῖαν λειτουργίαν. Τῇ 6 Νοεμβρίου πάλιν ἐλειτούργησεν, ἐπιδεινωθείσης δὲ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ τῇ 9 Νοεμβρίου προσεκάλεσε τὴν ἀδελφότητα τῶν μοναχῶν πρὸς ἀποχαιρετισμὸν. Τὴν 11 Νοεμβρίου τοῦ 826 ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ καὶ περὶ ὥραν 12^{ην} παρεκάλεσε τοὺς ἀδελφοὺς νὰ ψάλωσι, καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἔψαλλον τὸν στίχον «εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἐπιλάθωμαι τῶν δικαιωμάτων σου, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἔζησάς με Κύριε» (ψαλμ. 118, 93) ὁ ἅγιος Θεόδωρος ἐξέπνευσεν, ἄγων τότε τὸ 67^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Τὴν ἐπαύριον ἐκηδεύθη ἐν μέσῳ συρροῆς ἀπείρου πλήθους, ἐτάφη δ' ἐν ἐντὸς τοῦ κελλίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔζησε, ὁπόθεν τὸ λείψανον αὐτοῦ μετηνέχθη εἰς τὴν νῆσον Πρίγκηπον². Βραδύτερον τῇ 26 Ἰανουαρίου

¹ Μικρὰ Κατήχησις, ὁμιλ. 74. Ἐπιστολὴ Β, 181.

² Βλ. Charles van de Vorst, «Εἰς τὴν ἀνακομιδὴν καὶ κατάθεσιν τῶν λειψάνων τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου, ἐν ταῦτῳ δὲ καὶ μνήμη πρὸς τὸ τέλος τοῦ λόγου περὶ τῆς καταθέσεως τῶν εὐρεθέντων λειψάνων τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωσήφ Ἀρχιεπισκόπου γενομένου Θεσσαλονίκης.» ἐν «Analecta Bollandiana» XX—XXI, 1, 1913, σ. 27—62. Ὁ λόγος οὗτος, διασωθεὶς ἐν κώδικι τῶν Παρισίων, ἀνήκει, κατὰ τὸν ἐκδότην, εἰς σύγχρονον, ἀλλὰ προγενέστερον τοῦ βιογράφου αὐτοῦ Μιχαήλ. Ὁ ἐν τῷ λόγῳ μνημονευόμενος Ἰωσήφ εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου, χειροτονηθεὶς ἐν τέλει τοῦ 806 Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης καὶ τελευτήσας τὸν βίον ἐν ἔτει 832.

827, τὸ ἱερόν αὐτοῦ λείψανον ἐν μεγάλῃ πομπῇ ἀνακομισθὲν εἰς τὴν Κων/πολιν ἀπετέθη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου. Ἐτησίως δ' ἔκτοτε τελεῖται ἡ ἅγια αὐτοῦ μνήμη ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ τῇ 11 Νοεμβρίου¹.

Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης διεκρίθη ἐν τῷ ζήλῳ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθοδοξίας, ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἐλικρινῆς καὶ ἀπερίστροφος, δραστηριώτατος, μαχητὴς ἀκατάβλητος, πάντοτε ἔτοιμος εἰς θυσίαν καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου. Κατὰ τῶν εἰκονομάχων ὑπεστήριξε τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τὰ διασαλευθέντα ὑπ' αὐτῶν ἐκκλησιαστικὰ καθεστῶτα, ὑπεστήριξεν ἐπ' ἴσης τὸν μοναχικὸν βίον, ὃν μετερρῦθμισεν ὅπως καταστήσῃ σπουδαῖον διὰ τὴν ζωὴν τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας παράγοντα, φρουρὸν ἄγρυπνον τῶν δογμάτων καὶ τῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας, ἀποδίδοντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς μέλλοντας ἱεράρχας μετὰ προσήκουσαν προπαρασκευήν, διὰ τῶν μοναστηριακῶν σχολῶν ὠφελουῖντα τὴν κοινωνίαν, καλλιεργοῦντα καὶ ἀναπτύσσοντα τὰ γράμματα. Ἐναντίον τῶν αὐθαιρέτων ἐπεμβάσεων τῶν αὐτοκρατόρων ὑπεραμύνεται τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἐκκλησίας. Ἀποκρούων πᾶσαν «οἰκονομίαν» ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασιν, ὑποστηρίζει αὐστηρῶς τὴν «ἀκρίβειαν τῶν κανόνων». Ζητεῖ νὰ τηρηθῶσιν αἱ παραδόσεις τῆς ἐκκλησίας ἐν πᾶσι².

Συντηρητικὸς ὢν ἀποφεύγει τὰς ἀκρότητας. Ἐκτιμῶν τὴν σημασίαν τῆς θύραθεν παιδείας, συνίστα ταύτην θερμῶς εἰς τοὺς Στουδίτας, ὑπεδείκνυεν αὐτοῖς νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν ποίησιν, εἰσαγαγὼν τοὺς κλασσικοὺς αὐτῆς τύπους ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἐπιγράμμασιν. Ἀποκρούει πᾶσαν βίαν κατὰ τῆς συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἐν τῇ ῥυθμίσει τῆς μοναστηριακῆς ζωῆς ἀποφεύγει τὴν ὑπερβολικὴν αὐστηρότητα, ἥτις ἐχαρακτήριζεν αὐτὴν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, ὡς πρὸς τὴν τροφήν, τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν τῶν μοναχῶν. Ἐντεῦθεν μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καθόλου.

Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ (†)

¹ Μ. Γ ε δ ε ω ν. Βυζ. Ἐσθολόγιον, σ. 190.

² Πρβλ. Ἐπιστολὴν Β, 19.